

Els creditors barcelonins i la gestió del deute públic de Mallorca

Jordi Morelló i Baget*

A desgrat dels diversos treballs publicats a Mallorca sobre la qüestió del deute públic i de la importància que s'atribueix als creditors catalans, hi ha encara molts aspectes desconeguts sobre el procés que portà el municipi illenc a endeutar-se a la capital del Principat. En especial, semblava peremptori començar a treure de l'anonimat els membres d'aquest col·lectiu per tal de disseccionar-lo, evaluar-ne el nombre, la condició social i professional i la procedència –ja que no tots els integrants del col·lectiu eren barcelonins– i també intentar destriar els principals beneficiaris de les operacions, tot determinant la importància de cada grup.

Per intentar donar resposta a aquestes i a d'altres qüestions, fa un cert temps vam encetar l'estudi dels creditors barcelonins a Mallorca amb l'anàlisi d'un capbreu realitzat a les darreries del regnat d'Alfons el Magnànim, en el qual apareixien registrats tots els censalistes del Principat. Aquesta font, que cal qualificar d'extraordinària, ens permeté d'obtenir una radiografia de la situació del deute exterior mallorquí durant els vint anys posteriors a la Concòrdia de Barcelona de 1431, tant pel que fa al volum –gràcies a la quantificació de totes les pensions– com a la seva distribució entre els diferents grups de censalistes. En la versió publicada a l'*Anuario de Estudios Medievales* vam incloure en apèndix un llistat de totes les persones i institucions registrades, perquè pensàvem que, per a qualsevol investigador interessat en la història social urbana i en l'enriquiment de les prosopografies, podria ser profitós disposar d'aquest element del complex trencaclosques en què es convertí el món del censal, on conflueixen rendes de caire privat i també públic. L'estudi fou un primer pas cap a la determinació de la veritable magnitud del deute contret pel municipi mallorquí al Principat, amb un repàs a alguns dels factors que podrien explicar la preeminència del mercat barceloní, com ara l'absència de rendistes d'altres territoris de la Corona d'Aragó, el desinterès atribuït al patriciat illenc, el rol de la monarquia, etc.¹

Segons les dades obtingudes del capbreu, aquest deute ascendia a 12.457 lliures de pensions, equivalents a prop de 299.000 lliures de capital. Estem parlant

* Universitat de les Illes Balears. Aquest treball s'inscriu en el Projecte finançat per la DGICYT titulat *Crédito público y mercado de la deuda en la Cataluña medieval* (BHA2002-00637).

1. J. MORELLÓ, «El deute exterior mallorquí. Els creditors catalans a partir de l'estudi d'un capbreu de censals del segon quart del segle XV», *Mayurqa*, 28 (2002), pàg. 249-69; i «Mallorca i la seva dependència financera del Principat (segles XIV-XV): Estudi dels censalistes catalans», *Anuario de Estudios Medievales*, 33/1 (2003), pàg. 119-169.

d'un nombre de creditors bastant elevat, que se situa al voltant de 360 titulars, incloent-hi una dotzena d'institucions. I tot i que també hi havia catalans d'altres llocs del Principat, les rendes percebudes pels barcelonins acaparaven aleshores gairebé el 90% d'un total proper a 800 pensions.

En tot cas, la situació mostrada per al segon terç del segle xv sembla correspondre's amb l'època de major expansió del deute exterior mallorquí. Hi hauria un abans, és a dir una fase de desenvolupament, i un després, a partir del qual aquest deute exterior tendí a disminuir, en part gràcies a la política d'amortització duta a terme pel municipi. En el present treball, ens interessa donar una imatge diacrònica del fenomen i centrar-nos sobretot en la fase de desenvolupament. Per això, hem ampliat la recerca a altres fonts del mateix Arxiu del Regne de Mallorca i també de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, que ens permeten conèixer altres aspectes relatius a la forma de gestió del deute i clarificar el tipus de lligam establert entre el municipi mallorquí i els seus creditors. Cal tenir present que la majoria de les rendes satisfetes al segon terç del segle xv s'haurien creat a les darreres dècades de la centúria anterior i, des d'aquest punt de vista, és convenient trobar antecedents dels censals i creditors que tenim identificats a través del capbreu, a fi de conèixer els motius que van impulsar a la creació de les rendes i que no són indicats en aquest registre general.

Abans d'entrar en matèria, i a manera de contextualització, passarem revisita a les principals fites de la història del deute públic a Mallorca en el període comprès entre la darrereria del segle xiv i el final del xv.

El procés d'endeutament a Mallorca

En la història del deute públic a Mallorca, cal tenir en compte una sèrie de disposicions i concòrdies establertes entre el municipi i els seus creditors, que serviren per fixar de mutu acord tot un seguit d'actuacions d'índole financera per tal d'alleugerir el pes del deute o millorar-ne la gestió.

En primer lloc, hi ha la Pragmàtica de Barcelona de 1392 (també coneguda amb el nom d'Estatut de Pedralbes), atorgada per Joan I, per la qual s'acordà nomenar un agent català encarregat d'administrar les finances durant un quinquenni.² La seva finalitat era assegurar el pagament de les pensions amb els recursos del regne, tot donant prelació als censalistes forasters, és a dir, als catalans. Les pensions serien pagades a través d'un canvista, a Barcelona mateix. Aquesta Pragmàtica, que en certs punts prefigura el posterior Contracte Sant, suposava deixar les finances del municipi mallorquí a mercè dels financers barcelonins.

Però no sols preocupava el fet de pagar les pensions, sinó també la manera de poder alleujar la càrrega censal. En aquest sentit, el 1395 el mateix monarca

2. A. SANTAMARÍA, «Mallorca en el siglo XIV», *Anuario de Estudios Medievales*, 7 (1970-1971), pàg. 218-219, deia que aquest administrador, que no podia ser mallorquí ni domiciliat a Mallorca, sinó català, actuaria com un dictador [sic] inamovible durant aquell període.

establí que es pogués dedicar una certa suma (200.000 sous) a amortitzacions, en aquest cas a partir de l'obtingut dels *afitons* o sobretaxes damunt algunes imposicions.³

A continuació, trobem el Contracte Sant de 1405.⁴ Allò que el 1392 s'havia intentat solucionar a Barcelona, ara s'intentaria solucionar a Mallorca mateix per part dels creditors illencs. Aquest contracte suposà, en primera instància, el desdoblament de la clavaria: així, a banda d'una clavaria comuna, hi hauria una clavaria de censals, que s'ocuparia del pagament de les pensions. Al seu front es col·locaria un clavari elegit i mantingut pels creditors mallorquins, el qual pagaria les pensions dels censals amb el producte de totes les imposicions (ja des del 1377 hi havia assignats vuit impostos a aquest capítol de despesa); en primer terme, serien pagades les pensions que rebien els creditors catalans, i en segon lloc, les dels creditors mallorquins, tal com era previst el 1392. A partir d'aleshores començà a actuar l'anomenada Consignació Universal, una junta de creditors encarregada de supervisar el pagament de les pensions i, més en general, la gestió del deute públic.

Es pot dir que el Contracte Sant no feia altra cosa que validar el binomi imposicions-pensions de censal, igual que, al mateix segle XV, en els municipis catalans, on també es donen casos de desdoblament de clavaries. Entretant, i de cara a l'amortització del deute públic, s'intentava rebaixar els tipus d'interès, cosa que, pels volts del 1410, anava donant bons resultats.⁵ Amb tot, no es van poder evitar noves crisis, com ara la suspensió de pagaments decretada el 1425, en la que els creditors catalans van deixar de cobrar les seves rendes i que es perllongà fins al 1431, amb un total de sis anualitats d'endarreriments.⁶ I, per primera vegada de manera explícita, es volgué capgirar la disposició del Contracte Sant i donar la prioritat als censalistes mallorquins en comptes dels catalans a l'hora de pagar pensions. Sospitem que el problema no era tant la insolvència del municipi com la intenció d'empènyer els censalistes catalans a rebaixar el seu nivell d'exigència. Fos com fos, l'arranjament del problema passà per la signatura d'una altra concòrdia.

3. P. CATEURA, *Sociedad y Sistema Fiscal del Reino de Mallorca (1360-1400)*, Palma de Mallorca, 2003, pàg. 175, n. 342.
4. A. SANTAMARIA, *El reino de Mallorca en la primera mitad del siglo XV*, Palma de Mallorca, 1955, pàg. 46-48; i «Mallorca en el siglo XIV...», pàg. 224-225; J. JUAN VIDAL, «La problemática de los censales: su incidencia en las Germanías (1521-1523)», *Mayurqa*, 13 (1975), pàg. 136-137; R. URGELL, «Las finanzas del reino de Mallorca en el siglo XV», dins AAVV, *Historia de las Baleares*, Palma, vol. V, pàg. 498; R. URGELL, «Dinàmica del deute públic a la Universitat de Mallorca en el segle XV», dins M. SÁNCHEZ i A. FURIÓ (ed.), *Actes del Col·loqui "Corona, Municipis i Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana"*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997, pàg. 675-701; R. URGELL, *Mallorca en el segle XV*, Palma, 2000, pàg. 22-23; R. URGELL, «El municipi a Mallorca en el segle XV», dins *Cicle de conferències: La Ciutat de Mallorca. 750 anys de govern municipal*, Ajuntament de Palma, 2000, pàg. 35-36; G. MORRO, *Mallorca a mitjan segle XV. El Sindicat i l'alçament forà*, Palma de Mallorca, Documenta Balear, 1997, pàg. 154; G. MORRO, «Govern municipal i fiscalitat a Mallorca (1400-1410)», dins *XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó. El món urbà a la Corona d'Aragó (del 1137 als decrets de Nova Planta)*, Barcelona, 2003, vol. III, pàg. 634. El text es troba transcrit a *Documents cabdals del Regne de Mallorca. Documents i compilacions legals*, Palma, 2003, pàg. 184-191.
5. El General Consell facultà Guillem de Fonollet per «fer reduccions dels censals que los singulars de Barchinona tenen sobre la Universitat d'aquest Regna, de menor a major for» segons ja s'havia ordenat l'any anterior al mateix sindic, gràcies al qual s'aconseguí rebaixar els interessos en unes 4.500 lliures (vegeu el document transcrit per A. SANTAMARIA, *Historia de una marginación. La participación del Reino de Mallorca en el Interregno de la Corona de Aragón*, Palma de Mallorca, 2003, pàg. 364-365).
6. R. URGELL, «La gestió fiscal municipal a Mallorca durant el primer terç del segle XV», dins *XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó...*, pàg. 1051.

La Concòrdia de Barcelona de 1431 tingué per objectiu principal la reducció dels tipus d'interès de les pensions, diferenciant els creditors catalans (al 4,16%) i els mallorquins (al 3,3%).⁷ Es mantenia la norma respecte de l'ordre de pagament –primer els censalistes catalans i després els mallorquins–, però es preveia destinar una certa quantitat a l'amortització dels censals dels catalans: 10.000 florins.⁸ El pagament de les pensions i les eventuais amortitzacions es continuarien fent a partir del producte de les imposicions. I en comptes d'un clavari de censals, n'hi hauria dos, elegits pel Consell General, els quals haurien de retre compte de la seva gestió davant la Junta de creditors.

La Concòrdia de Barcelona de 1431 segurament tingué efectes més saludables per a les finances municipals de Mallorca que el Contracte Sant signat un quart de segle abans. El fet és que, en els vint anys posteriors a la signatura d'aquella Concòrdia i fins a l'esclat de la Revolta Forana (1450-1453), hom aconseguí rebaixar de manera prou significativa el nombre i el volum dels censals satisfets als creditors catalans: en nombre, es passà de prop de 800 pensions a unes 500; i en l'import de les pensions es rebaixà més d'una quarta part.

Arran de la Revolta Forana, quedaren pendents de pagament diverses anualitats de pensions als creditors, concretament quatre, segons es reconeixia el 1458. Davant això, aquest any s'acordà amb els creditors barcelonins de pagar anualment 6.000 florins fins a cobrir el deute que s'havia xifrat globalment en 40.000 lliures; o sia, unes 10.000 per anualitat, xifra que no és gaire més elevada que les poc més de 8.800 que havíem calculat nosaltres a partir del capbreu d'Alfons el Magnànim, un cop descomptat tot el que s'havia amortitzat. Això es féu a canvi, però, de cessar l'amortització anual dels 10.000 florins acordats el 1431.⁹

La Concòrdia de 1484, tot ratificant el que ja havia estat sentenciat tres anys abans per Ferran II, serví per posar fi al contenciós derivat de la confiscació dels censals dels catalans rebels durant la guerra civil.¹⁰ Arran de la Capitulació de Pedralbes (1472), s'havia pensat restituir els drets d'aquests creditors, cosa que implicava cancel·lar qualsevol donació o venda que s'hagués fet a tercers; també s'havien considerat liquidades les pagues pendents, és a dir, els endarreriments. Davant això, el municipi insular reclamà que els mallorquins que haguessin adquirit alguns d'aquests censals poguessin conservar els seus drets i també que es respectessin les amortitzacions, a banda de poder efectuar el pagament de les

7. SANTAMARÍA, *El reino de Mallorca...*, pàg. 141-43; JUAN VIDAL, «La problemática de los censales...», pàg. 138; URGELL, «Las finanzas del reino ... », pàg. 499; «Dinàmica del deute públic... », pàg. 675-701; URGELL, *Mallorca en el segle XV*, Palma, 2000, pàg. 32-36, i «El municipi a Mallorca... », pàg. 37-38; G. MORRO, «Govern municipal i fiscalitat...», pàg. 634.

8. Aquesta assignació es mantingué fins al 1458, quan es decidí suspendre-la temporalment mentre durés el pagament de les quantitats endarrerides als creditors.

9. MORRO, *Mallorca a mitjan...*, pàg. 491-92. L'autor recull, a més, la queixa dels forans que denunciaven als consellers barcelonins que la culpa dels endarreriments era exclusivament dels ciutadans.

10. URGELL, «Las finanzas del reino... », pàg. 502-503; «El deute públic exterior del regne de Mallorca. Els primers anys de Ferran el Catòlic (1479-1484)», dins *Congrés Internacional d'Estudis Històrics: "Les Illes Balears i Amèrica"*, Palma, 1992, vol. I, pàg. 83-96, especialment pàg. 91; *El regne de Mallorca a l'època de Joan II. La guerra civil catalana i les seves repercussions*, Palma, 1997, pàg. 179 i ss.; «Les finances al Renaixement. La Universal Consignació i les finances de la Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca durant el segle XV», dins P. CATEURA (coord.), *Hisenda Reial i Finances Municipals (Segles XIII-XIX)*, Palma, 1999, pàg. 43-44.

pensions a Mallorca i no a Barcelona.¹¹ Segons sembla, aquestes reclamacions no foren ateses i, per tant, seguiren sent motiu de confrontació entre el municipi i els creditors catalans fins a la signatura de la Concòrdia de 1484, que significà un nou fracàs del municipi, en tant que s'acceptava pagar les pensions a Barcelona segons els contractes de venda i els capítols de la Concòrdia de 1431. Amb aquesta finalitat, s'havia d'elegir un nou síndic o clavari, el qual s'encarregaria de fer els pagaments, ja fos en moneda enviada des de Mallorca o bé a través de lletres de canvi. Hom estipulà també pagar de manera esglaonada les pensions no satisfetes: es donava com a termini el febrer del següent any per satisfer totes les pagues degudes fins al 1483 i es fixava un termini de quatre anys per pagar les corresponents al 1484, satisfent una quarta part cada any, a més de les pensions ordinàries.

La Pragmàtica de Granada de 1499 respon a la preocupació sobre com millorar l'administració de la Consignació i, més específicament, com aconseguir fons per impulsar l'amortització del deute: això es pensava fer a base de recupear els deutes de la Consignació (principalment els derivats de les imposicions) i combatre el frau en la percepció dels impostos. Hom pretenia normalitzar el pagament de les pensions i assignar un mínim anual de 8.000 lliures a l'amortització del deute. També s'instituíren nous oficis (els de *sollicitador* i *quitador*) amb funcions executives.¹²

D'aquell any, justament, és la decisió presa pel Consell de fer un capbreu de tots els censals que havia de pagar la universitat, «axí als creadors censalistes domiciliats en la ciutat de Barchinona e Principat de Cathalunya com als creadors habitants en lo dit regne de Mallorques», cosa que era molt necessària, segons es deia, per una més bona direcció administrativa de la Consignació.¹³

Per la mateixa època, consta que encara hi havia un síndic a Barcelona amb l'encàrrec de pagar totes les pensions que el municipi satisfesia en aquesta ciutat.¹⁴ De fet, semblaria que res hagués canviat quan el 1515 es feia referència als «molts censals los quals són en poder de persones foresteres e strangeres de aquest regne»; moment en què el Gran i General Consell acordà amortitzar aquests censals –amb la justificació que les dites persones forasteres no contribuïen als càrrecs del reialme– a base de carregar altres rendes a favor dels insu-

11. Això últim havia estat matèria de negociació uns anys abans a la cort del rei sense obtenir res de positiu per l'oposició d'alguns creditors (vegeu J. PALOU, «El problema del deute públic i l'enfortiment del poder reial a la Mallorca del darrer terç del segle XV: l'ambaixada de Jaume de Montanyans de 1478 a la cort de Joan II», *Mayurqa*, 26 (2000), pàg. 195-208). Tampoc fou fructífera en aquest sentit l'ambaixada comesa a Pere Llitrà el 1481 (vegeu M. BARCELÓ, «Las embajadas del notario mallorquín Pere Llitrà a la Corte de Juan II y de Fernando II», dins *El poder real en la Corona de Aragón (Siglos XIV-XVI)*, Zaragoza, 1996, I, vol. II, pàg. 9-22; i *Els Llitrà. Una nissaga de notaris a la Mallorca baixmedieval*, Palma de Mallorca, 2001, pàg. 38-45).
12. A. SANTAMARÍA, «La pragmática de Granada. Una década de la historia de Mallorca (1495-1504)», *Boletín de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación*, 670-671 (1971), pàg. 3-73.
13. La referència és extreta de M. BARCELÓ, «El segle XV», dins *Documents cabdals del Regne de Mallorca...*, Palma, 2003, pàg. 96. Sobre la situació immediatament posterior a la dita Pragmàtica: A. SANTAMARÍA, «Sobre la gestión fiscal y la coyuntura económica en Mallorca en torno al año 1510», *Mayurqa*, 14 (1975), pàg. 21-61; i també J. JUAN VIDAL, «La finanzas mallorquinas en la época de los Austrias», dins P. CATEURA (coord.), *Hisenda Real i Finances Municipals...*, pàg. 47-67.
14. Hom implantà la norma d'efectuar els pagaments no pas en numerari sinó per via de canvis o en espècie, amb un objectiu molt clar: evitar la desmonetarització del regne (SANTAMARÍA, «Sobre la gestión fiscal...», pàg. 34, n. 23 (referida al 1508).

lars.¹⁵ Per aquelles dates, la reconversió del deute exterior en interior ja no tenia res de novedós.¹⁶ Recordem, a més, que la balança entre el deute exterior i l'interior ja s'havia decantat a favor del segon des de mitjan segle xv.

Com es veu, encara al segle xvi els creditors catalans mantenien forts lligams amb el municipi mallorquí, si bé la situació havia canviat notablement d'ençà que s'havia aconseguit amortitzar part de les seves rendes o disminuir-ne la càrrega a partir de successives reduccions dels tipus d'interès. Fent balanç del llarg període considerat, sembla fora de dubte que fou en el període anterior a la Concòrdia de Barcelona (1431) i al Contracte Sant (1405), és a dir, en les darres dècades del segle xiv, quan els creditors catalans van començar a tenir un rol considerable damunt el regne insular. Per consegüent, creiem que és aquest el període que ara per ara requereix una major atenció, sense oblidar, però, donar un cop d'ull a la primera vegada que s'anà a Barcelona per obtenir capitals per la via del censal.

Els primers creditors barcelonins

Pau Cateura ha donat a conèixer els primers creditors barcelonins del municipi mallorquí.¹⁷ Per això hem de retrocedir fins al 1356, quan, arran del subsidi demanat per a la defensa de Sardenya i per subvenir a les despeses pel matrimoni de les infantes Constança i Joana, el municipi illenc procedí a la venda de diverses rendes al Principat, l'any següent de les primeres emissions (1355).¹⁸ D'aquest fet creiem interessant ressaltar almenys dos aspectes.

En primer lloc, el fet d'acudir a Barcelona s'explica en aquell moment per una manca de resposta dels cercles financers illencs, que no eren interessats o no estaven en disposició de realitzar les corresponents bestretes de diners. Segons Cateura, «la manca d'interès dels cercles financers de Mallorca pel deute públic estava en funció de la modesta remuneració d'aquest producte financer», si es compara –és clar– amb els beneficis obtinguts dels préstecs tradicionals. Sigui com sigui, hom no podia preveure en aquell moment les conseqüències que aquestes iniciatives tindrien en el futur. De fet, la dinàmica iniciada a partir d'aleshores portà cap a un increment tan espectacular del nombre d'emprèstits realitzats a persones i institucions del Principat que allò que havia tingut un caire episòdic i puntual s'acabà convertint en un fet habitual.

15. Document transcrit per JUAN VIDAL, «La problemática de los censales...», pàg. 156-157.

16. Hem localitzat un cas a propòsit d'això: es tracta d'un dels censals redimits el 1521 –any en què esclatà la revolta de les Germanies– al donzell mallorquí Jeroni de Vallobar; la causa de la redempció era que el censal l'havia comprat el seu pare Nicolau als jurats del 1491, el qual serví al seu torn per lluir el censal que es pagava al barceloní Joan Guerau d'Aguilar (*ARM* (Arxiu del Regne de Mallorca), *AH* (Arxiu Històric), reg. 4541, s.f.).

17. P. CATEURA, *La trentena esgarriadora. Guerra i fiscalitat. El Regne de Mallorca (1330-1357)*, Palma, 2000, pàg. 116-117.

18. Recordem que, a la ciutat de València, la primera emissió de deute públic és documentada el 1356, encara que aquest recurs ja havia estat utilitzat abans per algunes viles del Regne (J. V. GARCÍA MARSILLA, *Vivir a crédito en la Valencia medieval. De los orígenes del sistema censal al endeudamiento del municipio*, València, 2002, pàg. 247 i seg.).

En segon lloc, també cal fer notar el paper instigador de la Corona a l'hora d'encaminar la dita universitat a l'endeutament envers el Principat, la qual cosa està en consonància amb la política tan decididament intervencionista practicada per la monarquia sobre el regne insular, directament o a través dels seus oficials. Naturalment, l'interès immediat del monarca era el pagament del subsidi que reclamava i, per això, era indiferent al mitjà emprat si aquest havia de permetre assolir l'objectiu. Així, qui va passar a actuar com a procurador del municipi en l'afer fou el mateix procurador del rei, Pere des Bosc, a proposta del mateix monarca, cosa que havia de servir per agilitar la gestió i evitar discussions que alentissin el procés. El fet és que, des d'aleshores, la monarquia fou molt propensa a utilitzar la qüestió del deute públic per mantenir un ferm control sobre el municipi i de pas sotmetre'n les finances a les directrius reials.¹⁹

Si passem revista a la nòmina dels primers censalistes barcelonins (pel que sembla, tots eren de Barcelona), hi ha diverses coses a destacar. En primer lloc, es tracta únicament de particulars, amb total absència d'institucions. En segon lloc, destaca la notable presència de dones com a titulars de rendes (n'hi ha 7, enfront de 6 titulars masculins), entre les quals figuren una monja, quatre casades (amb indicació del nom del marit), una vídua i una fadrina (la filla de Bernat de Santcliment). En tercer lloc, podem posar de relleu els lligams familiars existents entre alguns dels censalistes anotats, ja que s'inclouen quatre representants de la família ciutadana dels Santcliment (Berenguer, Pere, Ramon, a més de la filla de Bernat) i dos de la família mercadera dels Costabella (la mare-vídua i el seu fill); aquest fet posa de manifest l'existència d'estratègies familiars en l'adquisició d'aquestes rendes. En quart lloc, en aquesta nòmina reduïda de censalistes ja figuren diversos membres del patriciat barceloní (com els indicats Santcliment, un Bussot i un altre subjecte no identificat: Coitre?) i alguns de l'estament mercantil (a banda dels Costabella, un Sapila, Pere Galliners, Ramon Gerona i l'apotecari Pere Tresserra); l'únic representant eclesiàstic és la ja indicada monja, que ho era del convent de clarisses de Sant Damià.

En total, figuren 13 persones, un nombre certament molt reduït. Un altre aspecte a tenir en compte és el tipus de crèdit contret: a partir del quadre presentat per Cateura, es comptabilitzen 12 violaris i només 3 censals morts; com ja sabem, aquesta primera època es caracteritza justament pel predomini dels violaris o rendes vitalícies enfront les rendes perpètuas. No devia ser fortuït que Berenguer de Santcliment, probablement el cap de la nissaga, adquirís un censal, mentre que la resta de components de la família (totes dones) tinguessin adjudicats violaris. També és interessant destacar l'adquisició de rendes mixtes (meitat censal, meitat violari) per part del mercader Pere Galliners i de l'apotecari Tresserra. Les pensions més altes eren de 1.000 sous o més (la més elevada, de 1.200 sous, era la que rebia Berenguer de Santcliment), mentre que les quantitats més baixes eren de 200 sous o una mica menys. Malauradament, no s'indica res sobre els tipus d'interès d'aquestes rendes, que potser deuriem situar-se

19. P. CATEURA, *Política y finanzas del Reino de Mallorca bajo Pedro IV de Aragón*, Palma, 1982, pàg. 128.

en el 7,14% en el cas dels censals morts i en el doble, 14,28%, en el cas dels violaris.²⁰ Com se sap, aquests eren els interessos prevalents a Catalunya a mitjan segle XIV. Com apunta Cateura, el total de les pensions ascendia a poc més de 7.700 sous, i el capital obtingut seria –segons calcula el mateix autor– proper als 63.000 sous. A tot això cal afegir les despeses de formalització dels contractes, que pujava a poc més de 2.000 sous, és a dir, un 3,2% respecte del capital aconseguit.

L'actuació dels síndics de Barcelona en el darrer terç del segle XIV

De la dècada de 1360 a penes podem dir res, però de ben segur es van fer més emissions, amb la qual cosa el nombre de creditors hauria iniciat el seu vol ascendent. A la dècada següent, la situació d'endeutament començà a ser objecte de preocupació. El 1372 –seguint Cateura– fou ideat un pla financer, que, entre altres coses, establia l'amortització del deute en un període de set anys, però circumstàncies de tipus conjuntural –la carestia de 1374-1375– impediren l'aplicació del pla. El fet és que les pensions es deixaren de pagar, de manera que s'hauria declarat *de facto* una suspensió de pagaments. Davant això, els creditors barcelonins instaren a l'execució de béns i enviaren els seus procuradors a Mallorca per reclamar les quantitats degudes. El monarca concedí al municipi una moratòria de deutes –que no incloïa, però, el pagament de les pensions– i prorrogà per sis anys més l'ordre d'amortitzar el deute públic.²¹

La situació, lluny de normalitzar-se, s'agreujà encara més el 1377, quan calgué fer noves emissions de censals –i de violaris– arran de les obligacions concretes un any abans a les Corts de Montsó, on la universitat de Mallorca va estar representada per dos síndics.²² Aquestes emissions s'havien de fer al 10%, quan uns anys enrera –el 1372– es preveïen tipus d'interès més rebaixats (7,14%, 7,69% i 8,33%).²³ El recurs al deute públic era molt probablement indefugible, però el pitjor era que s'hagués de contraure en condicions tan poc favorables per al municipi. Tot i així, hi hagué problemes per trobar prestadors. Una ordre donada pel monarca el mateix any de 1377 autoritzava el governador a forçar

20. De fet, aplicant ambdós tipus d'interès, segons si es tracta de violaris o de censals, el total arriba a 65.000 sous, enfront els 62.960 que indica Cateura com a capital obtingut d'aquesta operació, la qual cosa implicaria que només algunes rendes estarien estipulades a for diferent. Ara bé, calculant una part dels censals al 8,33% i una altra part al 7,14% podem arribar a obtenir una xifra molt més aproximada al total indicat, concretament 62.602 sous.

21. Totes aquests circumstàncies són exposades per CATEURA, *Sociedad y Sistema Fiscal...*, pàg. 182-83.

22. CATEURA, *Sociedad y Sistema Fiscal...*, pàg. 103.

23. Segons Cateura, «una oferta de intereses por debajo del 10% anual hubiera determinado un retraimiento de los posibles interesados, ya que la deuda se colocaba en su gran mayoría en Barcelona» (CATEURA, *Sociedad y Sistema Fiscal...*, pàg. 171 i 184). Com remarca Pere Verdés pel que fa a Cervera, a partir aproximadament de 1360 les autoritats municipals van haver de vendre moltes rendes en unes condicions gens favorables per a la vila, fins assolir, en el cas dels censals, taxes del 8,3-10%. Cal esperar a la dècada de 1380 per constatar una caiguda general dels tipus d'interès (P. VERDÉS, «Barcelona, capital del mercat del deute públic català (segles XIV-XV)», en aquest mateix volum). Com anirem veient, el cas de Mallorca sembla seguir, com no podia ser d'altra manera, la mateixa tendència evolutiva.

una sèrie de persones a comprar deute públic, que havia de ser garantit per la recaptació insular de les generalitats.²⁴ Hom acordà, d'altra banda, assignar el producte de vuit imposicions al pagament de les pensions de censal, preveient una recaptació per aquesta via de 25.000 lliures.²⁵

Naturalment, per tal de poder satisfer aquestes rendes segons el calendari previst calia disposar de representants a la ciutat comtal que se n'ocupessin de manera continuada. Els agents, que foren reclutats entre persones pertanyents a la classe mercantil barcelonina, havien de gestionar els cabals transferits des de Mallorca. Aquest és el sistema que veiem posar en pràctica a la dècada de 1380, quan, d'altra banda, es plantejaren alguns interrogants sobre la forma com s'administraven els cabals. A la darrerria de la dècada de 1380, s'obrí un procés contra el síndic que la universitat de Mallorca tenia a Barcelona, Joan de Montrós, acusat de malversar fons. Per aquesta raó, es presentà un estat de comptes dels anys que havia administrat i que ens permet conèixer quina fou la política financera duta a terme pel municipi durant el període 1385-1387, si més no en l'àmbit que aquí ens interessa.²⁶

L'objectiu que tenia marcat aleshores el municipi era amortitzar deute públic tot substituïnt-lo per nou deute a un interès inferior. De fet, per poder actuar així, el municipi comptava amb una autorització reial obtinguda el 15 d'octubre de 1385, en virtut de la qual la universitat de Mallorca podia redimir censals a partir del capital obtingut de la venda d'altres rendes. Aquestes vendes, segons intenció manifestada pel Gran Consell, es podien fer tant a Barcelona com en altres llocs. Seguint aquestes recomanacions, hom esperava que s'acabaria pagant menys en concepte de pensions.²⁷ Tal com declaraven els jurats de 1387, hi havia dues vies per aconseguir alleujar la càrrega censal: d'una banda, reduir el tipus d'interès d'alguns censals, mitjançant *enadiments*; d'una altra, vendre censals a interessos més baixos per procedir tot seguit a amortitzar les rendes que tenien estipulades un tipus d'interès més alt. D'una manera o d'una altra, s'havia entrat en el característic cercle viciós a què arreu portava la dinàmica del deute públic. Seguint la segona via indicada, els jurats de 1385 van vendre censals a Mallorca al 8%, 7,6%, 7,3% i 6,6%,²⁸ especialment per rescatar violaris taxats al 16,6%, cosa que certifica l'increment que també havien experimentat aquestes rendes vitalícies en l'etapa precedent. Al seu torn, els jurats del 1386 van vendre censals al mateix regne al 8%, 7,6%, 7,3% i 7,14%. El 1387 s'utilitzaren les dues vies indicades: així, els censals que estaven a raó de 100 sous/morabatí (8%) foren reconvertits a 110 sous (7,2%), 112 sous (7,14%) o 120 sous/morabatí (6,6%). Per altra banda, es vengueren censals a raó de 110 i 112 sous/morabatí (7,2-7,14%), obtenint un capital que serví per redimir

24. CATEURA, *Sociedad y Sistema Fiscal...*, pàg. 106. Es conserva un registre del 1377 (*ARM, AH*, reg. 4540), on es recullen els contractes de diverses rendes formalitzades pel diputat del regne de Mallorca Joan Umbert a favor de mallorquins, tant de la ciutat com de la part forana: els violaris al 16,6% i els censals morts al 8%.

25. CATEURA, *Sociedad y Sistema Fiscal...*, pàg. 184.

26. Tot el referent al procés judicial i a la verificació dels comptes d'aquests anys estan recollits a *ARM, AH*, reg. 4857. Algunes informacions d'aquest registre ja han estat donades a conèixer per CATEURA, *Sociedad y Sistema Fiscal...*, pàg. 173-174.

27. Aquesta deliberació del Gran Consell, amb inclusió d'una còpia de la dita llicència reial, és recollida a *AHRM, AH*, reg. 4857, fol. 147v-154v.

28. S'hi refereix CATEURA, *Sociedad y Sistema Fiscal...*, pàg. 172.

els censals que encara eren taxats al 8%.²⁹ Tenint com a objectiu l'eliminació de les rendes més carregoses, no és estrany que fos aquesta la taxa contra la qual s'actuà de forma preferent el 1387; no així el 1385-1386, quan el municipi encara no semblava tenir inconvenients per vendre censals al 8%.

Com es veu, s'operava amb un ventall de tipus d'interès força ampli. Per suposat que per part municipal es procuraria obtenir el major nombre de rendes d'acord amb aquells tipus que li eren més favorables. La font no ens indica –a diferència del que veurem en les emissions realitzades a cavall dels segles XIV-XV– quantes rendes s'haurien creat en funció de cada taxa. És clar que, com més baix era el tipus d'interès, més dificultats hi hauria per trobar compradors; l'interès del 6,6% –posem per cas– només surt esmentat el 1385. Parlem, en tot cas, d'operacions realitzades pels jurats a l'illa; cal suposar que el síndic de Barcelona havia d'actuar seguint els mateixos criteris o similars. Com veurem més endavant, també els síndics de Barcelona realitzaren emissions de censals pel seu compte, a més de reduccions. Sigui com sigui, calgué emetre nous censals, tant a Mallorca com a Barcelona, i des d'aquest punt de vista no es pot considerar que existís encara cap estratègia definida per limitar les emissions només al mercat insular.³⁰

El 1385 a Barcelona hi havia, com a síndic, el mercader Pere de Galliners –potser es tracti de la mateixa persona a la qual ja ens hem referit a propòsit de les primeres emissions de 1356–³¹, que morí a l'agost d'aquell mateix any i va ser substituït per l'esmentat Joan de Montrós, també barceloní. Aquest síndic havia d'actuar seguint les directrius marcades pel Gran Consell (directrius indicades en el corresponent sindicat), a banda també de reduir els censals a menor preu, oferint com a exemple el for de 14.000 sous per mil (7,14%). Ja hem vist com s'operà en la pràctica a Mallorca al llarg del trienni 1385-1387. Hom indicava, a més, que l'amortització dels censals i violaris es faria amb el producte de les imposicions que ja hi havia consignades a aquesta finalitat.

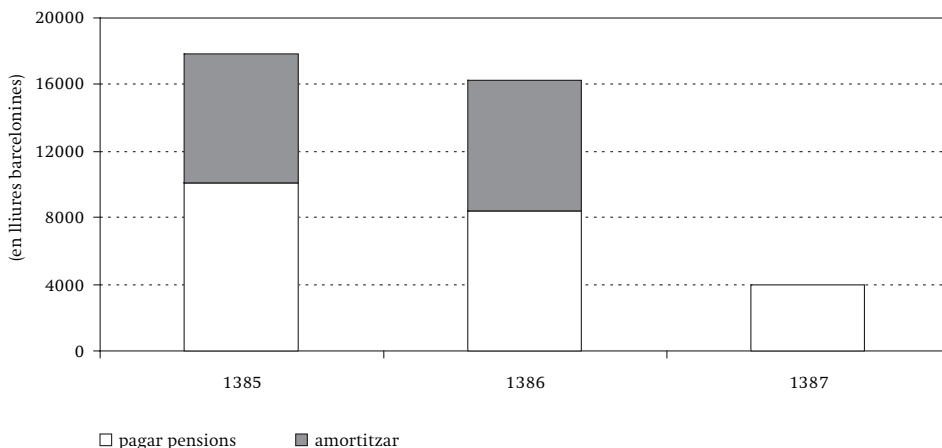
Les quantitats transferides a Barcelona (tant per pagar les pensions com per efectuar lluïcions) havien de ser importants, tal com posen de manifest les següents dades: el 1385 es trameteren a Pere de Galliners i després a Joan de Montrós un total de 23.809 lliures, 13.402 per pagar les pensions i 10.406 per amortitzacions (tot això és consignat en moneda mallorquina que, en moneda barcelonesa, equivaldria a unes 17.857 lliures). El 1386, les transferències a Joan de Montrós varen ascendir a 21.643 lliures, de les quals unes 11.235 serviren per pagar les pensions i les 10.408 restants per amortitzar censals (21.643 lliures

29. *AHRM, AH*, reg. 4857, fol. 159 r. Per una via i l'altra s'havia d'aconseguir rebaixar el tipus d'interès; ara bé, en el primer cas calia comptar amb el consentiment del censalista, cosa que no era fàcil d'obtenir. Això empenya el municipi a cercar nous censalistes que estiguessin disposats a comprar rendes a menor interès. Encara hi hauria una tercera via –si es pot considerar així–, i és l'amortització parcial sobre la base de la devolució d'una part del capital, cosa que no es fa explícita en la documentació que utilitzem aquí.

30. El 1388 (o sigui, després de la problemàtica gestió de Joan de Montrós) es pot pensar que s'havia optat ja de manera decidida pel mercat interior, segons les dades subministrades per CATEURA, *Sociedad y Sistema Fiscal...*, pàg. 173. Però l'aprensió que pogués existir a l'hora de col·locar rendes en el mercat català no es veu explicitada fins molt més tard. Encara a la darrereria del segle XIV se seguïen fent massives emissions de censals al Principat, tal com es veu concretament en la sèrie de censals venuts entre els anys 1399 i 1402, que comentarem més endavant.

31. Aquest mercader barceloní també figura com a comprador d'un censal constituït pel municipi de València el 1366 per fer front a compres de blat (*GARCÍA MARSILLA, Vivir a crédito...*, pàg. 259).

Figura 1. Transferències realitzades a Barcelona, 1385-1387

mallorquines = 16.232 barceloneses). Finalment, el 1387, quan possiblement Montrós ja havia estat destituït del càrrec, només es consigna una tramesa de 5.326 lliures, i únicament per pagar pensions (vegeu *figura 1*).

Els diners d'aquestes transferències podien provenir al seu torn de les emissions realitzades a l'illa. Així, per exemple, els jurats del 1385 van obtenir via censal un total de 18.608 lliures; una part d'aquesta quantitat es destinà a redimir violaris que es feien a Mallorca i una altra part es trameté a Barcelona –als síndics que ja coneixem– per poder redimir violaris i censals (és a dir, les 10.406 lliures ja indicades més amunt). Així mateix, durant el 1386 hom trameté a Joan de Montrós altres quantitats obtingudes de vendes de censals amb la mateixa finalitat. Al seu torn, el síndic també s'ocupà de vendre censals a Barcelona per tal d'efectuar lluçions.

Efectivament, entre les anotacions comptables d'aquest síndic figuren algunes vendes de censals. No així el primer any (1385), quan tot just havia accedit al càrrec i a penes hauria tingut temps per actuar en aquest sentit; en canvi, ja el 1386 efectuà emissions a Barcelona per un import global de 35.633,5 lliures barceloneses, quantitat que li és anotada a la part del dèbit, és a dir, del que tenia disponible per despendre.³² Així mateix, el 1387 realitzà noves emissions a la capital del Principat per un import d'unes 24.858 lliures barceloneses. Òbviament, tot aquest capital havia de ser emprat –en teoria, o almenys de manera principal– en l'amortització d'altres censals a la mateixa ciutat comtal. Sigui com sigui, les emissions efectuades durant aquests dos anys, de les quals ignorem els detalls –fors estipulats, nombre i identitat dels compradors–, es traduïren en un import de 4.794 lliures barceloneses i escaig de noves pensions.

Així mateix, a la part del dèbit del dit Montrós (també pel que fa als anys 1386 i 1387) s'anoten algunes altres quantitats obtingudes per «enadiments que

32. AHRM, AH, reg. 4857, fol. 161v-162r, 164v-166v, 169v-172r.

Taula 1. Amortitzacions realitzades pel síndic Joan de Montrós (en moneda de Barcelona)

1385		1386		1387	
Cabal	Prorrates	Cabal	Prorrates	Cabal	Prorrates
635 ll.	31 ll. 15 s. 7 d.	30.438,5 ll.	1.802 ll. 5 s.	20.567 ll. 12 s. 1 d. mall.	728 ll. 14 s. 11 d.

Import de les pensions amortitzades:

1385: 95 ll.

1386: 2.965 ll. 3 s. 4 d. (1.080 ll. de violaris/1.885 ll. 3 s. 4 d. de censals)

1387: 1.712 ll. 13 s.

foren fets a censals en temps passat venuts», és a dir, per renegociacions del tipus d'interès a la baixa, com s'indica en un cas, quan es van reconvertir al 7,14% les rendes que fins aleshores es feien al 8,33%.³³ En tot cas, es tracta de quanties menors, les quals són consignades igualment a la part del debit.

Quina fou l'activitat del dit síndic en l'amortització de censals? Segons la comptabilitat que estem analitzant, tindriem els resultats de la *taula 1*.

Segons això, Joan de Montrós amortitzà un total de 51.641 lliures barceloneses equivalents a 4.772 lliures, 16 sous i 4 diners de pensions.

Al marge de tot això, el síndic de Barcelona havia de seguir ocupant-se, com a tasca ordinària, de satisfer les pensions. Ja hem indicat abans les parts de les transferències que tenien assenyalat aquest destí. En principi, aquestes pagues s'havien de fer del producte de les imposicions que ja hi havia consignades, la qual cosa no obsta perquè en algun moment o altre s'hagués de recórrer a altres ingressos de la universitat, o així mateix a imposicions no consignades (vegeu *taula 2*).³⁴

Deixant de banda el primer any, on no figuren les pagues que ja havien estat efectuades per Pere de Galliners, sembla que l'import de les pensions que es pagaven aleshores a Barcelona es situava per damunt de les 7.000 lliures, amb una lleugera variació a la baixa entre 1386 i 1387.

Tanmateix, el dit Montrós havia d'efectuar altres pagues relacionades amb la gestió del deute públic: per imposició i *corredures* de les vendes dels censals,³⁵ pels

33. El terme *enadiment* s'empra d'acord amb la formulació dels fors: «Item, deu per V enediments que foren fets» a censals venuts en temps passat a raó de 12.000 per 1.000 (8,3%), «e fo enedit» a raó de 14.000 per 1.000 (7,14%). En aquests casos, el creditor havia d'aportar un capital suplementari, sense variar, però, l'import de la pensió. Per tant, a l'hora d'amortitzar la renda, s'hauria de retornar un capital major del que era pactat inicialment. Aquest tipus d'operació també es registra a València amb el nom d'*afegiment* (GARCÍA MARSILLA, *Vivir a crédito...*, pàg. 267).

34. Així, pel que fa al 1385, com ja indicà Cateura, el total d'ingressos ascendia a 1.262.579 sous (=63.128 lliures i escaig), procedent poc menys de la meitat (612.059 sous=30.602 lliures i escaig) de les imposicions consignades, i la resta, d'altres ingressos i de la venda de censals; com observa el mateix autor, el rendiment de les imposicions consignades s'havia incrementat respecte de la previsió inicial (CATEURA, *Sociedad y Sistema Fiscal...*, pàg. 172). Amb tot, si ens fixem únicament en la recaptació de les imposicions consignades, s'observa durant el període 1385-1387 una davallada: el 1386 es recaptà un total de 51.056 lliures, de les quals 28.785 eren de les imposicions consignades; el 1387, el total de l'ingressat fou de 44.680 lliures, tot i que aquesta vegada no s'indica res com a procedent de les imposicions no consignades o d'altres tipus d'ingressos (17.240 lliures pel que fa a les imposicions consignades) (AHRM, AH, reg. 4857, fol. 163v i 168v).

35. El 1386, es pagaren per aquest concepte 419 lliures i 11 sous de Barcelona.; i el 1387, 364 lliures, 16 sous i 8 diners.

Taula 2

1385	1386	1387
2.473 ll. 1 s. 1 d. (del mes d'agost avant)		
+ 178 ll. 11 s. 6 d. (pagues pendents de l'anterior síndic)	7.357 ll. 5 s. 5 d.	7.211 ll. 1 d.

salari de les feines notarial o *encartaments*, així de les èpoques de les pensions com de les vendes i *reemenses*,³⁶ també per canvis satisfets a corredors (*corredores de canvis*),³⁷ pel que costaren els llibres de comptes del mateix síndic i pel seu salari, que era de 75 lliures barceloneses, afegint-hi encara algunes despeses de tipus judicial plantejades a propòsit d'alguns censals: sentències, salaris dels àrbitres, etc. Pel que fa a algunes d'aquestes pagues, es van formular certes objeccions en la corresponent inspecció del compte, en considerar que hom no havia donat prou cauteles (faltaven èpoques), a banda d'altres que semblaven immoderades.

Tot i així, fins aquí tot estaria bastant conforme amb el tipus de gestió que tenia comesa un síndic com el que ens ocupa. La sorpresa és veure que aquesta administració s'utilitzés per fer pagaments de caire molt diferent, tal com ja s'aprecia el 1386, quan, a banda de diverses pagues realitzades a alguns missatgers de la universitat de Mallorca (de vegades s'especificava que era per lletres dels jurats), figura, per exemple, un pagament relatiu a material militar que es comprà a Barcelona –150 capellines de ferro i 250 paveses– i que costà 298 lliures barceloneses i escaig. Així mateix, s'en pagaren 2.200 al tresorer del rei per l'«execució del comtat d'Empúries», en al·lusió a la revolta protagonitzada pel comte Joan (ultra els 2.000 florins que ja li eren estats donats) i 1.100 prestades al tresorer de Joan I per la sepultura del seu pare, tot i que això últim no havia estat prou justificat: «sens altre cautela ho verificació que no.n done». També el 1387 hi figuren algunes despeses que poc o res tenen a veure amb la gestió del deute públic: per exemple, el mateix síndic de Barcelona pagà determinades quantitats per la pragmàtica que atorgà el rei sobre «lo fet dels oficis» (en al·lusió a la reforma municipal feta aquell mateix any) i el corresponent dret de segell. Sembla, doncs, que hom aprofitava l'estada d'aquest síndic prop de la cort reial per subvenir a altres despeses que havien de ser liquidades a Barcelona pels diversos assumptes que menava el municipi mallorquí en aquesta ciutat.

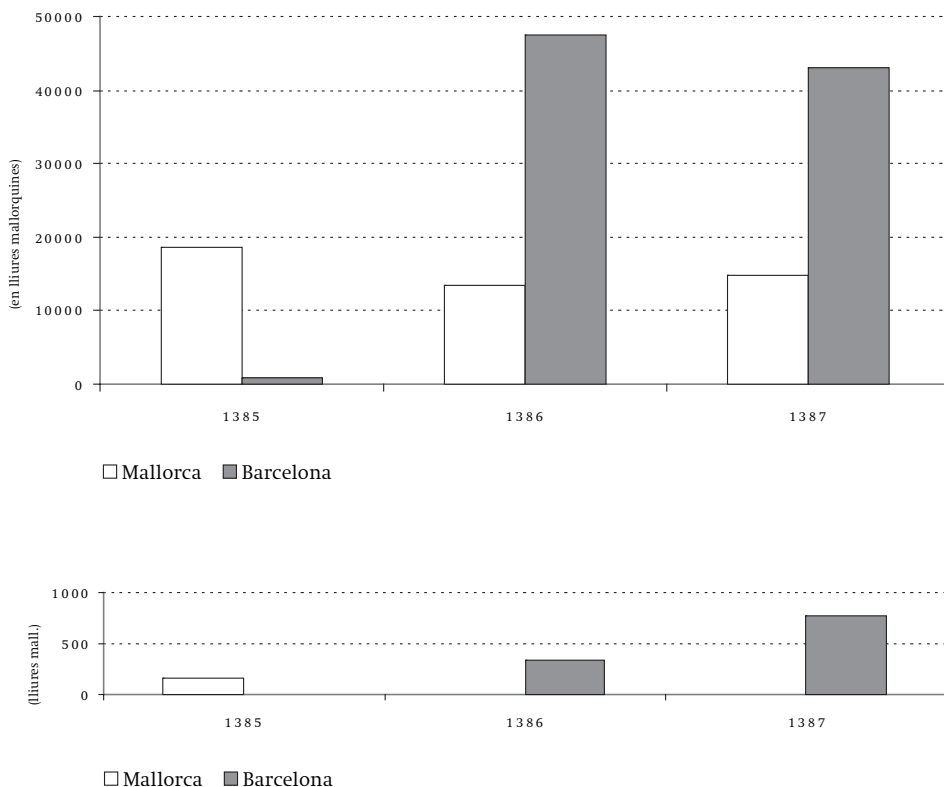
Aquesta comptabilitat, com ja hem dit al principi, fou objecte de revisió per comprovar si Montrós havia administrat correctament els cabals que li foren transferits o si –com es creia– havia malversat fons, o fins i tot si –com es rumorejaven– havia emprat diners per assumptes privats; tot això segons queda recollit en les diferents acusacions formulades contra ell.³⁸ El fet és que no havia donat prou justificacions de les pagues realitzades el 1387: «com de les dites

36. Per exemple, es pagaren 47 lliures barceloneses a Arnau Lledó (notari), que va estar fora la ciutat de Barcelona per la *reemensa* del censal de mossèn Nicolau de Vilaragut; a Pere Miró, mercader, que hi anà per la dita raó, i a un escrivà del dit notari que anà a Tortosa pel censal d'en Lluís de Tous. Es tracta de les úniques referències directes a censalistes que subministra la font que utilitzem.

37. Com ara les 5 lliures, 3 sous i 4 diners en moneda de Barcelona. pagades (1386) a Pere Codina, corredor de canvis, per salari de 10.335 reials d'or que prengué sobre la universitat de Mallorca.

38. Hom denuncià que el dit Montrós dilapidava els béns de la universitat, emprant els diners de la institució «in usus proprios et voluntarios» (*AHRM, AH*, reg. 4857, fol. 10r).

Figura 2. Emissions de censals i enadiments, 1385-1387

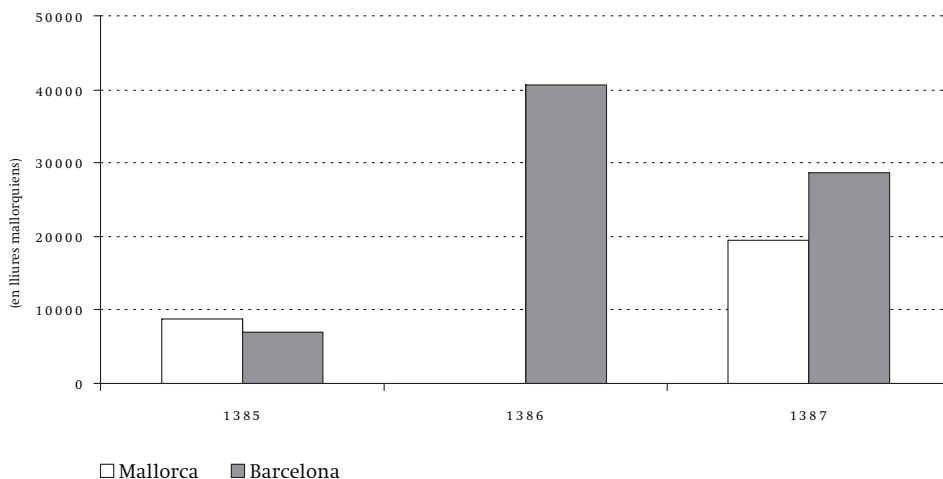

pagues no sien dades cauteles, ans deu ésser haüda rahó». A part d'això, també va ser objecte de reclamació el fet que no tot el procedent de les vendes de censals havia estat invertit en el capítol d'amortitzacions (malgrat el que estipulava la llicència reial del 1385), de manera que restaven per emprar en aquesta finalitat les següents quantitats: 3.876 lliures el 1385; 20.783 el 1386 (20.793, segons els nostres càlculs); i 10.576 el 1387. Aquestes xifres són obtingudes de confrontar per a cada un d'aquells tres anys els imports dels censals venuts amb els dels censals amortitzats, tant a Mallorca com a Barcelona. Sumant les tres quantitats indicades, hom considerava, per tant, que havia de restituir a la universitat un total de 35.236 lliures, 16 sous i 8 diners de Mallorca (unes 26.427 lliures de Barcelona).

Així resultava que, durant aquests tres anys, el municipi s'endeutà més del que ho estava abans i, molt probablement, la culpa d'aquest increment de l'endeutament censal no sols la tenien els síndics que operaven a Barcelona, sinó també els jurats, com es veurà més endavant.

El municipi estaria, doncs, més hipotecat que mai. De la confrontació de les respectives quantitats anotades com a emissions (vegeu figura 2), es constata el següent: el primer any (1385) es va aconseguir més capital a Mallorca que no pas

Figura 3. Amortitzacions de censals, 1385-1387

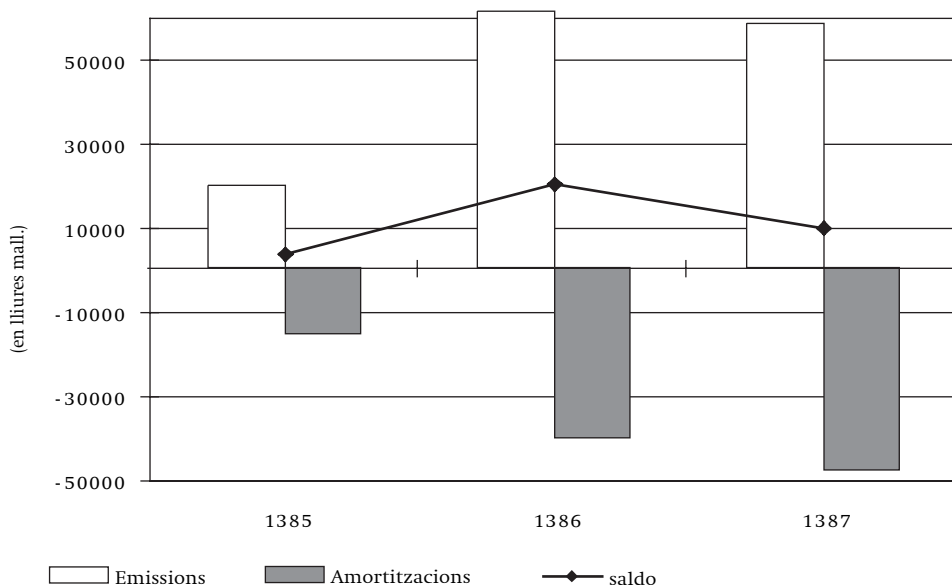
a Barcelona, situació que s'invertí durant els dos anys següents (1386-1387). Sumant tot el corresponent a aquest trienni, resulta que dues terceres parts de tot el capital manllevat s'aconseguí a la ciutat comtal mentre que el terç restant fou adquirit a l'illa. Va ser degut a les diligències del síndic barceloní?, a causa de la major predisposició que existia entre els ciutadans barcelonins a invertir en aquestes rendes?, i/o per les dificultats de trobar compradors a l'illa?

Continuant amb l'anàlisi dels resultats obtinguts durant el mateix trienni, però pel que fa ara a les amortitzacions (vegeu *figura 3*), també es constata un major volum de capitals mobilitzats a Barcelona. Gairebé tres quartes parts del capital amortitzat s'hi localitza contra poc més d'una quarta part de capital que s'amortitzà a Mallorca. Aquest fet no significa que hi hagués ja en previsió la substitució del deute exterior per l'interior, ja que, com acabem de veure, la major part del capital obtingut per les noves emissions va ser col·locat igualment a la capital catalana.

Per altra banda, també cal parar atenció en el fet que els capitals obtinguts de les emissions superen els capitals que foren esmerçats en les amortitzacions, amb un saldo diferencial que el 1386 es col·locà per damunt de les 20.000 lliures i proper, el 1387, a les 10.000, que serien més si tinguéssim en compte els capitals obtinguts dels *enadiments* (vegeu *figura 4*). En teoria, restava una part de capitals disponibles per seguir amortitzant en el futur o més aviat per satisfer altres necessitats, tant si tenien relació amb la gestió del deute públic com si no.

Ara bé, a la llum del que estem veient, el vincle establert amb el Principat, en comptes d'afluixar-se, tendia a esdevenir més fort que mai, ja que cada vegada hi hauria un major nombre de creditors i també de rendes que calia pagar any rera any. De fet, al llarg del trienni considerat aquí, la càrrega censal resultant de totes les operacions endegades, bé a Barcelona bé a Mallorca, s'incrementà (*figura 5*): així, si el 1385 s'aconseguia alleujar la universitat de pensions

Figura 4. Dinàmica global del deute públic mallorquí, 1385-1387

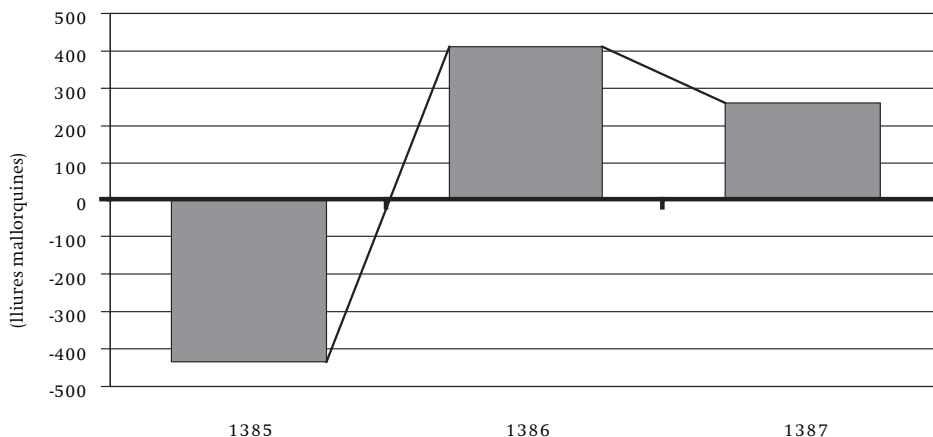

en unes 400 lliures, durant el 1386 s'hi afegiren unes 403, cosa que anul·lava el resultat de l'any precedent, seguit el 1387 d'una nova estirada cap amunt amb unes 255 lliures més, «perquè fou encarragada la dita universitat de pensions anuals més que no feia», segons les conclusions a les quals arribaven les persones que fiscalitzaren aquests comptes. Fent un balanç dels tres anys, resulta que el municipi havia de pagar unes 220 lliures mallorquines més de pensions que no pagava abans i que, per tant, caldria afegir al seu import global que, com hem indicat abans, estaria situat com a mínim per damunt de les 7.000 lliures barceloneses. Tot plegat, fou conseqüència d'haver portat una mala gestió? En tot cas, encara no disposem de xifres globals prou fiables per conèixer les veritables magnituds de l'endeutament, més enllà del que acabem de veure tocant a les operacions realitzades durant l'indicat trienni (vegeu *taula 3*).

Com dèiem abans, hom atribuïa també una part de responsabilitat de la situació als jurats. Aquests foren acusats de negligència i de no haver estat prou diligents a l'hora d'exigir els comptes del que havia administrat Joan de Montrós, malgrat haver estat requerits per una bona part dels consellers. A pesar d'això, no s'havia fet res de res.³⁹ Els primers a exigir comptes de l'administració de Joan de Montrós foren els jurats de 1388 i la mateixa revisió de

39. Hom celebrà un Consell General precisament per tractar sobre la revocació de Montrós i la revisió dels seus comptes, però res d'això no es va fer a causa de la defensa esgrimida per alguns, entre els quals figurava el notari i escrivà del Consell, Antoni Castell, que alegava que el dit Montrós era prou ric i opulent per poder donar compte de tot el que havia administrat, de tal manera que podria restituir al municipi tot el que fes falta (*AHRM, AH, reg. 4857, fol. 11r-v*). Un cop fiscalitzats aquests comptes, caldria donar la raó als qui demanaven la destitució, tot i que, més enllà del fet administratiu, podria haver-hi motivacions polítiques.

Figura 5. Volum de pensions carregades/descarregades

comptes posà de manifest algunes irregularitats comeses pels jurats de 1386 i de 1387.⁴⁰

En suma, el fet era que Joan de Montrós tenia grans quantitats de diners de la universitat, de les quals no n'havia retut compte;⁴¹ per consegüent, se li havia d'exigir en primer terme que indiqués tot el que havia administrat, «majorment com ha de tornar grans quantitats de moneda e no ha res a cobrar». Tanmateix, els dirigents municipals eren conscients de les dificultats per recuperar aquests diners («les quals monedes stan en gran perill de perdre-les»), com també estaven en perill els diners que havien de tornar els hereus de Pere de Galliners.⁴² D'ara en endavant, s'advertia que no es podrien fer lliuraments de diners a ningú si abans no es donaven prou fermances i seguretats.⁴³

Finalment, es va haver d'actuar judicialment contra Montrós, acudint davant el veguer de Barcelona per tal que embargués els seus béns a compte dels deutes que tenia pendents amb el municipi de Mallorca; però en això tampoc hi hagué sort, ja que hom donava prioritat al que havien de cobrar altres creditors d'aquell mercader, per la qual cosa no es va poder recuperar el deute (més de 60.000 lliures!).⁴⁴ En aquestes circumstàncies, caldria rescabalar-se íntegrament dels béns dels jurats i administradors illencs, als quals es culpabilitzava en darrera instància de la situació crítica que travessava el municipi.

40. Els jurats de 1386, en el preceptiu testament o memorial que havien de lliurar a la fi del seu mandat, van ometre d'indicar la quantitat que el dit Montrós tenia pendent del 1385 (5.835 lliures) i, així mateix, els jurats de 1387 es van limitar a deixar constància de les quantitats que li havien tramès a Barcelona però no de les que havien transferit els seus predecessors (*AHRM, AH, reg. 4857, fol. 8v-10r*). Tot això s'afegia, doncs, al fet de no haver-li exigint la rendició de comptes.

41. Efectivament, dels comptes revisats resultava que havia de tornar del primer any (1385) 1.479 lliures, 10 sous i 5 diners de Mallorca; del segon any (1386), 15.437 lliures i 4 diners; i del tercer any (1387), 24.268 lliures, 13 sous i 5 diners.

42. *AHRM, AH, reg. 4857, fol. 184r*.

43. Malgrat això, es reconeixia que tampoc no s'havia rebut fermaça convenient dels nous síndics elegits després de Joan de Montrós.

44. *AHRM, AH, reg. 4857, fol. 13r-v*.

Taula 3. Confrontació quantitativa dels censals venuts i redimits pel municipi (en moneda mallorquina)

1385

Emissions:		Amortitzacions:	
Mallorca	18.608 ll. 10 s. 164 ll. ¹	Mallorca	8.700 ll. (violaris)
Barcelona	886 ll. 13 s. 4 d. 19.659 ll. 8 s. 4 d.	Barcelona	7.062 ll. 13 s. 4 d. ² (15.762 ll. 13 s. 4 d.)
Resta:		3.876 ll. 15 s.	
Pensions venudes:		Pensions amortitzades:	
Mallorca	1.442 ll. 13 s. 4 d.	Mallorca	1.300 ll.
Barcelona	63 ll. 6 s. 8 d. 1.506 ll.	Barcelona	646 ll. 6 s. 8 d. ³ 1.946 ll. 6 s. 8 d.
Resta:		440 ll. 6 s. 8 d.	

ARM, AH, reg. 4857, fol. 162v

1386

Emissions:		Amortitzacions:	
Mallorca	13.520 ll.	Mallorca	-
Barcelona	47.511 ll. 7 s. 8 d. 346 ll. 13 s. 4 d. ⁴ 61.378 ll. 1 s.	Barcelona	40.584 ll. 13 s. 40.584 ll. 13 s.
Diferencial:		20.793 ll. 8 s.	
Pensions venudes:		Pensions amortitzades:	
Mallorca	974 ll.	Mallorca	-
Barcelona	3.396 ll. 11 d. 4.370 ll. 11 d.	Barcelona	3.966 ll. 17 s. 9 d. 3.966 ll. 17 s. 9 d.
Diferencial:		403 ll. 3 s. 2 d.	

ARM, AH, reg. 4857, fol. 167r

1387

Emissions:		Amortitzacions:	
Mallorca	14.896 ll. 10 s.	Mallorca	19.488 ll. 9 s. 6 d.
Barcelona	43.144 ll. 3 s. 4 d. 781 ll. 6 s. 8 d. ⁵ 58.822 ll.	Barcelona	28.756 ll. 16 s. 48.245 ll. 5 s. 6 d.
Diferencial:		10.576 ll. 14 s.	
Pensions venudes:		Pensions amortitzades:	
Mallorca	1.079 ll. 4 s.	Mallorca	1.536 ll. 18 s. 1 d.
Barcelona	2.997 ll. 3 s. 4 d. 4.076 ll. 7 s. 4 d.	Barcelona	2.283 ll. 10 s. 8 d. 3.820 ll. 8 s. 9 d.
Diferencial:		255 ll. 18 s. 7 d.	

ARM, AH, reg. 4857, fol. 172v

1385-1387

Emissions:		Amortitzacions:	
Mallorca	47.189 ll.	Mallorca	28.188 ll. 9 s. 6 d.
Barcelona	92.670 ll. 4 s. 4 d.	Barcelona	76.404 ll. 2 s. 4 d.
Total	139.859 ll. 4 s. 4 d.	Total	104.592 ll. 11 s. 10 d.
Pensions venudes:		Pensions amortitzades:	
Mallorca	3.495 ll. 17 s. 4 d.	Mallorca	2.836 ll. 18 s. 1 d.
Barcelona	6.456 ll. 10 s. 11 d.	Barcelona	6.896 ll. 15 s. 1 d.
Total	9.952 ll. 8 s. 3 d.	Total	9.733 ll. 13 s. 2 d.

1. Per *enadiments* fets a censals de Mallorca.

2. Desglossat entre els dos síndics d'aquest any: 6.216 ll. (Pere de Galliners) i 846 ll. 13 s. 4 d. (Joan de Montrós).

3. De les quals, 519 ll. 13 s. 4 d. (P. de Galliners) i 126 ll. 13 s. 4 d. (Joan de Montrós).

4. Per *enadiments* fets als censals.5. Per *enadiments* fets als censals venuts en temps passat a menor for.

VERS L'ESTABLIMENT DEL "CONTRACTE DE BARCELONA" (1396)

A partir de la llicència atorgada el 1385 per Pere el Cerimoniós, el municipi obtingué, ja en temps del regnat de Joan I (1390), una nova autorització per poder vendre censals i violaris mitjançant carta de gràcia, per un import total d'11.500 florins, que havien de ser lliurats, bé al tresorer reial, bé al mercader barceloní Berenguer de Cortilles, en tant que creditor de la Corona.⁴⁵ El cert és que, durant la darrera dècada del Trescents, de motius per manllevar no en faltaren. La multa de 120.000 florins per la destrucció del call imposada el 1392 per la reina Violant devia empènyer el municipi a fer noves emissions de deute públic, cosa que al seu torn comportava augmentar o ampliar les exaccions fiscals, mitjançant la creació de nous vectigals o de sobretaxes sobre les impositions, o també mitjançant l'establiment d'algunes talles. Indubtablement, el millor lloc per trobar compradors de rendes seguia sent Barcelona, ja que hi havia veritables dificultats per trobar-ne en l'àmbit insular: del 1393 és una disposició reial per la qual el municipi fou autoritzat a obligar determinades persones de Mallorca a adquirir censals morts, com ja havia succeït el 1377.⁴⁶ López Bonet reporta del 1394 una liquidació de comptes relativa a les noves emissions efectuades per pagar almenys una part d'aquella multa. El mateix autor recull una cita de Quadrado que diu que no s'havia pogut trobar ningú a Mallorca que comprés censals per un total de 10.000 lliures, raó per la qual calgué acudir –una vegada més– a persones del Principat.⁴⁷

Com ja sabem, de la venda de censals a Barcelona se n'ocupaven els síndics nomenats pel Consell. A més, a partir del 1392, any de la signatura de la Pragmàtica de Barcelona, passà a actuar durant cinc anys un agent català com a administrador de l'erari municipal. Concretament, el càrrec fou conferit a Guillem de Muntbrú, oriünd de Vilafranca del Penedès, que apareix titulat com a receptor i administrador dels diners de la universitat i regne de Mallorca. Doncs bé, essent administrador Muntbrú, foren elegits altres síndics («per vendre e encarregar sobre la dita universitat de Mallorca grans quantitats de monedes»), concretament Jordi Roig, Bernat Aimeric i Pere Ballester.⁴⁸

Els problemes financers, de tota manera, van associats a enfrontaments polítics en el si de la corporació municipal mallorquina. Com és sabut, la història política del municipi en el període de trànsit dels segles XIV-XV va estar condicionada per les lluites entre dues faccions: el partit aragonès (integrat sobretot per militars i ciutadans) i el partit mallorquí, format per mercaders, menestrals i pagesos. Segons Pau Cateura, en el període 1392-1398 qui tenia el control del règim municipal era el partit aragonès, el qual, per poder mantenir-se en el poder, atorgà a la monarquia el 1395 la quantitat de 100.000 florins.⁴⁹ Òbvia-

45. J. F. LÓPEZ BONET, «La revolta de 1391: efectivament, crisi social», dins *XIII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*, Palma, pàg. 112.

46. CATEURA, *Sociedad y Sistema Fiscal...*, pàg. 173-174.

47. LÓPEZ BONET, «La revolta de 1391...», pàg. 119. Segons aquest autor, els creditors catalans acumulaven títols de deute per 18.000 lliures.

48. ARM, AH, reg. 4857, fòl. 176 r-v.

49. P. CATEURA, «El bipartidismo en la Mallorca de comienzos del siglo XV», *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana*, 41 (1985), pàg. 162-63. Segons López Bonet, aquest donatiu s'hauria d'entendre, no sols de cara a l'obtenció del favor reial, sinó també per tal de donar validació a les noves disposicions fiscals introduïdes en aquell moment (LÓPEZ BONET, «La revolta de 1391...», pàg. 119).

ment, una quantitat com aquesta no podia ser obtinguda sense l'emissió de deute públic, com ben aviat es començà a fer. López Bonet alludeix a la posada en venda de nous títols de deute per 100.000 lliures de capital (al 10%), a banda de l'establiment d'una talla d'import bastant crescut, tot per fer front al dit donatiu.⁵⁰

És justament a principis del 1396 quan es féu un sindicat en la persona de Jaume Aimeric, ciutadà de Mallorca, per convenir sobre l'arrendament o «vendició a fer per redimir, descarregar o alleujar» els censals que es pagaven a Barcelona, les pensions dels quals sumaven aleshores 11.603 lliures mallorquines, 12 sous i 2,5 diners. Com hem vist abans, el 1386-1387, la quantitat global estava per sobre de les 7.000 lliures.⁵¹ Davant les proporcions que havia adquirit aquest deute, calia fer alguna cosa més contundent per tal de posar fre a la gangrena que suposava el pagament de tot l'import de les pensions. Així fou com s'agencà una operació amb diverses persones del Principat. Encara que no es digui, es pot pensar que es tractaria de l'anomenat –uns anys després– “contracte de Barcelona”.

Doncs bé, aquest contracte d'arrendament fou subscrit pel dit síndic de la ciutat i regne de Mallorca el 22 de març del 1396 a favor de diversos ciutadans de Barcelona (el ja citat Berenguer de Cortilles, a més d'Arnau Ballester, Pere Ballester i Antoni Sapllana), els quals havien de rebre a través de la taula de canvi dels Gualbes (Francesc, Manuel i Nicolau) totes les quantitats transferides pels ciutadans mallorquins Joan de Conilleres, Bartomeu de Cos i Jaume de Pujals. Els Gualbes estaven obligats a fer èpoques de rebuda de totes les quantitats transferides.⁵² Tals quantitats havien de ser destinades al pagament de les pensions de censals que satisfia la dita ciutat i regne o també en lluïcions. De fet, si fem cas d'una altra informació, aquesta operació tenia com a objectiu redimir tots els censals que el municipi illenc feia a Barcelona.⁵³ Els diners provindrien de les impositcions de la ciutat i regne, com així s'indica en l'exposició del sindicat de Jaume Aimeric,⁵⁴ diners que serien vehiculats cap al Principat mitjançant lliuraments anuals. No sabem quina quantitat seria aquesta, ni si concerniria totes les impositcions o només algunes (si és que encara es mantenia en vigor la disposició del 1377), però el fet significava cedir una part important dels recursos financers públics a mans d'uns particulars. A aquests correspondria pilotar un vaixell que els mateixos dirigents municipals eren incapaços de governar i que ara es trobava, per dir-ho així, a la deriva. En aquesta operació hi veiem involucrats alguns dels barcelonins que trobem després com a rebedors de pen-

50. LÓPEZ BONET, «La revolta de 1391...», pàg. 120.

51. Almenys aquest era l'import de les pensions afectades pel Contracte de Barcelona. Altres autors donen xifres més elevades: per exemple, Vicenç Mut deia que el 1394 el muntant de les pensions del Principat ascendia a 28.000 lliures, xifra que s'hauria incrementat a 32.000 en noves emissions efectuades entre 1395-1397 (segons referències de MORRO, *Mallorca a mitjan segle xv...*, pàg. 152).

52. Així es fa constar en la còpia d'una carta enviada pel rei Martí als dits Gualbes el 15-V-1403.

53. En un registre notarial barceloní es fa referència a Pere Ballester i altres socis «in arrendamento facto de redimendo omnia censualia mortua que universitas civitatis et regni Maioricarum in hac fecit civitate Barchinone» (*AHPB* (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona), *Llibre d'èpoques de P. Ballester*, 1400-1401, fol. 5v). Per una altra referència notarial, coneixem la data de l'arrendament, que es va fer en poder del notari Joan de Torrent, però, dissortadament, no s'ha conservat la part del registre on podria haver-se localitzat el contracte en qüestió.

54. Una còpia d'aquest instrument de sindicat es troba a *ARM, AH*, reg. núm. 4370 (plec sense foliar).

sions del municipi mallorquí, com ara Arnau Ballester o el canvista Nicolau de Gualbes. L'operació no significaria deixar de banda l'emissió de nou deute públic, des del moment que veiem implicat l'al·ludit Jaume Aimeric en la venda, com a mínim, d'un censal a favor d'un ciutadà barceloní no gaire després de la constitució del sindicat.⁵⁵

L'operació, en tot cas, hauria tirat endavant, per tal com el 1401, quan ja havia passat a governar la facció contrària (la partida mallorquina), es demanava al rei Martí una possible revocació del contracte i pocs anys després, el 1405 (amb posterioritat a la signatura del Contracte Sant), es preveia emetre fins a 40.000 florins de capital per tal d'efectuar el pagament del Contracte de Barcelona.⁵⁶

Les noves emissions realitzades entre 1399 i 1402

Arribats fins aquí, podem passar a analitzar la sèrie d'operacions efectuades durant els quatre anys compresos entre 1399 i 1402, a partir de les informacions que ens proporciona el registre 4370 de l'Arxiu del Regne de Mallorca. Al començament de l'apartat corresponent, es fa la següent precisió: «censals morts venuts per la universitat del regne de Mallorques après que'l arrendament de Barchinona és stat fet». Per les dates corresponents a aquestes emissions, ens situem just després de la Pragmàtica d'Anglesola (1398)⁵⁷ i abans de la signatura del Contracte Sant, és a dir, dins el període de govern de la partida mallorquina, que dura entre 1398 i 1404.

El registre, per la part que aquí ens interessa, consigna tots els censals venuts dins el període indicat a persones del Principat. Tot això suposava la incorporació d'una nova remesa de pensions, les quals s'haurien d'anar pagant al marge de les que havien estat transferides als signants de l'acord d'arrendament; d'aquí que el plec en qüestió es tituli: «censals morts que'l regne de Mallorques fa en la ciutat de Barchinona ultra aquells del arrendament».

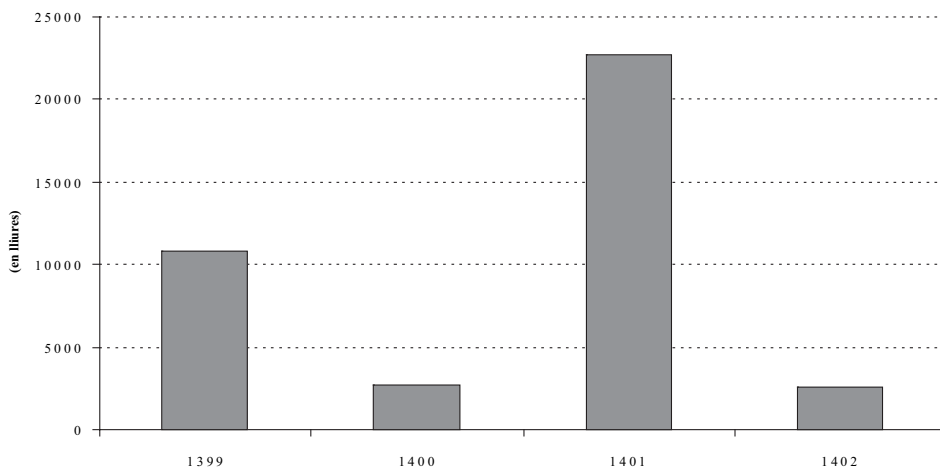
Doncs bé, durant els quatre anys indicats el municipi mallorquí realitzà prop de vuitanta emissions de títols de deute públic a favor de persones de Catalunya, sobretot durant el 1401, quan se'n comptabilitzen una cinquantena. La distribució anual és com segueix: 16 el 1399; 6 el 1400; 51 el 1401; i 6 el 1402. El total de pensions puja a unes 3.190 lliures, equivalents a 38.736 lliures de capital. Per anys, destaca el 1401, quan s'arribà a manllevar més capital (unes 22.000 lliures) que tots els altres tres anys junts del període considerat (vegeu *figura 6*).

55. En el censal venut a Pere Estrada el 29-IV-1396 (pensió: 1.540 sous/capital no indicat), traspasat després a Gelabert de Malla, ciutadà també de Barcelona (J. CIRERA i A. LE-SENNE, «Els pergamins del "fondo de Estanislao de K. Aguiló" a la Societat Arqueològica Luliana», *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana*, 40 (1984), pàg. 138-139, doc. núm. 22/25).

56. MORRO, *Mallorca a mitjan segle xv...*, pàg. 632 i 637.

57. Aquest virrei procedí a una reforma en tres direccions (política, administrativa i judicial), mitjançant la promulgació de tres pragmàtiques. A nivell administratiu, fou dispost de suprimir alguns oficis i reduir els salaris d'altres, tot a fi de disminuir la despesa pública (SANTAMARÍA, «Mallorca en el siglo xiv...», pàg. 222-223).

Figura 6. Capitals manllevats al Principat, 1399-1401

Una vegada més, un altre dels aspectes a comentar és el relatiu als tipus d'interès, que sí coneixem en aquest cas: hom vengué censals a diferents fors, que oscil·len entre un mínim de 7,14% i un màxim de 10%, que es registra en un sol cas. Comparats amb els fors indicats per al període 1385-1387, no es pot dir que s'hagués avançat de manera gaire favorable als interessos de les finances municipals. Les variacions del tipus d'interès, en un període de temps tan curt: cal atribuir-les a la canviant llei d'oferta i demanda en el marc del desprietat mercat de rendes? Analitzat per anys, no es veu una progressió clara en un sentit o altre; especialment en el sentit que semblaria més lògic, de fors més baixos a més alts (en termes actuals, de tipus d'interès més alts a tipus d'interès més baixos). Però hi ha un for clarament predominant: el que s'expressa a raó de 12.000 sous per 1.000 (=8,33%), que es dona en 44 dels 78 censals dels quals s'indica aquesta dada; només pel que fa al 1401, tenim 32 censals estipulats al dit for enfront de 18 taxats de diferent manera, mentre que els censals venuts el 1402 ho van ser tots al 8,33%. Per contra, el tipus d'interès del 7,14%, que hauria estat més avantatjós per al municipi mallorquí, només és consignat en 12 casos. Afegim-hi encara una altra consideració: amb tipus d'interès situats per sobre del 8,33% hi han registrats 8 censals, mentre que per sota n'hi ha 27. Davant aquest panorama, no es pot dir que el municipi mallorquí hagués pogut millorar la seva situació, si el que pretenia era obtenir capitals més barats; més aviat sembla que hauria hagut de claudicar davant uns creditors que sempre intentaven obtenir el màxim benefici, fins al punt d'haver d'acceptar taxes del 9,09%, o fins i tot més elevades. En certa manera, podríem dir que s'hauria retrocedit respecte del que hem comentat en relació a la dècada de 1380. En suma, si del que es tractava era d'aconseguir rendes a uns tipus d'interès més moderats per redimir els censals més onerosos, no sembla que s'anés pel camí més adient; la dotzena de contractes subscrits al 7,14% (el tipus més favorable al municipi) a penes serviria per compensar tots els altres censals adquirits amb interessos més elevats (vegeu *taula 4*).

Taula 4. Distribució de censals segons el tipus d'interès

%	1399	1400	1401	1402
7,1			1	
7,14	2	3	7	
7,4	2	1		
7,69	1	2	8	
8,33	6		32	6
9,09	4		2	
10	1			

Aquestes vendes van ser fetes per diversos síndics nomenats pel municipi mallorquí: Arnau Albertí i Jaume Canals realitzaren 6 vendes (juny de 1399); Berenguer de Tagamanent, 4 (agost de 1399); Nicolau de Gualbes, 16 (en els darrers mesos del 1399 i encara en dates posteriors de 1400-1401); i Pere Ballester, 38, a partir del juny de 1401 i fins al novembre del mateix any. Val la pena dir que aquest Pere Ballester era un dels participants en el pacte d'arrendament indicat més amunt, i que Nicolau de Gualbes podria ser un dels canvistes que també havia de prendre part en aquella operació. Altres vendes van ser fetes per satisfer determinades necessitats, segons sembla deduir-se dels mateixos enunciats: així, hi ha consignades 9 vendes fetes per «lo sindicat de les 500 ll. de pensió de Mallorques» (desembre de 1401) i 6 vendes més pel sindicat dels 20.000 florins (gener del 1402). Aquesta darrera quantitat podria estar relacionada amb l'oferta formulada al rei pel partit aragonès (un total de 20.000 florins), en el marc de les disputes internes a les quals ens hem referit. A manca, però, d'altres referents documentals, és difícil de saber tots els motius que hi ha darrera d'aquestes emissions (vegeu *taula 5*).

De gairebé totes les vendes efectuades s'indica el nom del notari que formalitzà l'escriptura. Així, es van fer tractes amb més de vint notaris, concretament 23; pel que sembla, tots eren barcelonins. D'aquesta vintena, en sobresurten dos: Arnau Lledó, el qual figura en 14 contractes (a banda, també surt anotat com a censalista, en contractes realitzats, però, per altres notaris) i sobretot Joan Torrent, que validà 29 contractes entre el juny del 1401 i el gener del 1402. Òbviament, tot això generava un seguit de despeses suplementàries a càrrec del municipi, com era pagar el cost de cadascun d'aquests contractes i, de manera més global, els honoraris dels notaris que els redactaren.

En el registre de referència no sols figuren les vendes de censals efectuades pel diversos síndics indicats, sinó també informacions relatives a la gestió duta a terme per alguns d'ells, i concretament per Pere Ballester, que –com hem vist– fou la persona que més vendes realitzà. Tot seguit, podem comentar els comptes generats pel dit Ballester, actuant com a síndic del regne de Mallorca.⁵⁸

58. Segons sindicat fet el 31-V-1401, el dit Pere Ballester fou constituït com a procurador i general administrador per la universitat i Gran Consell de la ciutat i regne de Mallorca i parròquies foranes (*AHPB, Llibre de vendes d'Arnau Lledó, 1401*).

Taula 5. Quanties totals de les emissions realitzades a favor de catalans, 1399-1402

Sindicats	Capital	Pensions
Arnau Albertí/Jaume Canals	4.160 ll.	373 ll. 4 s.
Berenguer de Tagamanent	2.560 ll.	217,5 ll.
Nicolau de Gualbes	8.606 ll. 1 s.	687 ll. 8 s. 2 d.
Pere Ballester	16.496 ll.	1.332 ll. 8 s. 6 d.
“sindicat de les 500 ll.”	4.359 ll.	366,5 ll.
“sindicat dels 20.000 fl.”	2.555 ll.	212 ll. 18 s. 4 d.
	38.736 ll. 1 s.	3.189 ll. 19 s.

LA GESTIÓ COMESA A PERE BALLESTER

Segurament, després de la calamitosa gestió de Joan de Montrós, hom procurà cercar persones més idònies o capacitades per portar la comptabilitat de tot el que el municipi mallorquí havia de gestionar a la ciutat comtal, ja fos en relació al deute públic, ja fos en negocis d'altra mena. En certa manera, la representació a Barcelona s'havia erigit en una mena de sucursal de l'administració municipal de Mallorca.

No sabem si la gestió de Pere Ballester formava part del pla d'actuació que es pactà el 1396, en el ja indicat Contracte de Barcelona, o si n'estava completament al marge. L'única cosa que podem indicar sobre això és una paga satisfeta a Pere Torrent, de qui sabem per altres fonts que era administrador de l'arrendament.

Sigui com sigui, en els corresponents comptes s'indiquen en primer terme una sèrie de rebudes per canvis de moneda que es varen fer a la taula dels Gualbes així com les rebudes dels censals que foren venuts i que pujaven a 41.278 lliures.⁵⁹ Així doncs, si prenem aquesta darrera xifra com a referent, hauríem de convenir que durant aquell període o en anys propers es van fer altres emissions de censals que no hem pogut documentar, ja sigui perquè anirien a càrrec d'altres gestors o simplement perquè el dit registre pot no estar complet.

En l'apartat de despeses –seguint amb els mateixos comptes–, hi figuren també diverses partides alienes a la gestió del deute. S'anoten en primer lloc un conjunt de pagaments efectuats a compte dels 52.000 florins (28.600 lliures) que la universitat de Mallorca havia promès pagar al rei; encara que no s'indiqui el motiu, la xifra es correspon amb la meitat del que s'havia promès a Joan I el 1395 a canvi de l'obtenció d'una remissió general.⁶⁰ Per aquesta raó s'esmenten diverses persones de l'entorn reial que havien de rebre alguna quantitat per cessió o en nom també de la reina, com el tresorer Joan Desplà, el vicecanceller Macià Castelló, el comprador del rei, el seu confessor... i altres persones d'alt

59. Desglossades de la següent manera: 16.496 lliures (pel primer sindicat dels 30.000 florins); 4.359 lliures (pel sindicat segon “de les 500 lliures de pensió de Mallorques”); 10.999 lliures (pel terç sindicat dels 20.000 florins); i 9.424 lliures (pel quart sindicat dels 20.000 florins). La primera dada es correspon amb la quarta comissió (vendes fetes pel propi P. Ballester), i la segona dada, amb la comissió cinquena.

60. O sigui, 104.000 florins, segons es fa constar en el cronicó de Mateu Salcet (J. VILLANUEVA, *Viage literario a las iglesias de España*, Madrid, 1851, vol. 21, pàg. 228).

rang, com el noble Pere de Cervelló. Així mateix, es consigna una paga directa al rei de 5.000 florins a compte dels 12.000 que s'havien de pagar en dos terminis, novembre i desembre; ignorem si aquesta quantitat era d'un nou donatiu o d'algun remanent d'anteriors donatius. Sigui com sigui, en la gestió duta a terme per aquest Ballester no sols es continuaven realitzant pagues d'índole diferent a la gestió del deute, sinó que, a més, es perfilava com una mena d'administrador híbrid, que operava al servei tant del municipi com de la monarquia.

Deixant de banda, però, tots aquests pagaments de caràcter diferent, la resta es refereix a les despeses realitzades pels diversos encarregats de vendre censals (els ja esmentats Arnau Albertí, mossèn Berenguer de Tagamanent, Nicolau de Gualbes o el mateix Pere Ballester), a més d'altres despeses derivades de canvis de monedes. Podem passar revista a alguns dels assentaments relatius al que el propi Pere Ballester va despendre per les vendes de censals que ell mateix efectuà: així, per exemple, entre moltes altres, s'anoten pagues a diversos notaris de Barcelona a compte dels corresponents contractes; a corredors de la mateixa ciutat; a un oficial del bisbe de Barcelona pel salari pertanyent a les sentències de vet promulgades sobre alguns censals; o a un escrivà major de la cort del veguer de Barcelona pel salari d'un cert nombre d'escriptures de terç i altres de validació. Tot plegat, serveix com a botó de mostra de tot el ventall de despeses afegides a l'emissió de deute públic.

Consta, d'altra banda, que el dit Ballester realitzà pagaments de pensions per un total de 2.786 lliures i escaig. O sia, que, a banda de satisfer alguns donatius reials i de liquidar diverses despeses d'administració, també s'encarregà de pagar les pensions de censals, encara que només fos d'algunes. Per tant, es pot concloure que les emissions de censals concernents a la gestió del dit Ballester no serviren a la despesa del deute públic sinó més aviat per fer front a les exigències de la monarquia i en part per cobrir les pròpies despeses de funcionament.

En el balanç final, el dit Ballester tingué un saldo deficitari, per la qual cosa havia de cobrar poc més de 650 lliures. Aquest compte, juntament amb les corresponents cauteles o documents, havia de ser tramès pel dit Ballester a Mallorca, amb anotació també del salari que havia de cobrar i d'altres despeses menudes que encara no havia anotat. Aquest cop no s'indica res, però, tocant a una possible mala gestió o malversació de fons per part d'aquest gestor (vegeu *taula 6*).

Com ja hem dit, aquest Pere Ballester era ciutadà barceloní i potser també cobrava alguna pensió del municipi mallorquí, encara que ara per ara no figuren en el llistat que oferim en apèndix al final d'aquest article. Tanmateix, la intervenció d'aquest ciutadà no s'acaba aquí.

ALTRES PROPOSTES "REDEMPTORES"

El registre en qüestió fa esment a certa proposta formulada per Pere Ballester, juntament amb un notari tortosí, Francesc Manresa, per la qual aquests dos i molts d'altres de Catalunya s'oferien dins un cert termini (concretament, en 15 anys) a amortitzar tot el deute censal que la universitat de Mallorca tenia con-

Taula 6. Compte de Pere Ballester (conclòs el setembre de 1402)

Rebudes:				
– canvis:	6.813 ll.	14 s.	2 d.	14,2%
– preus dels censals venuts:	41.278 ll.			85,8%
Total:	48.091 ll.	14 s.	2 d.	
Dates:				
– dels 52.000 fl. promesos al rei:	16.172 ll.	3 s.	4 d.	33,2%
– dels 12.000 fl. pagadors al rei:	6.270 ll.			12,9%
– pagues de pensions de censals:	2.786 ll.	14 s.	8 d.	5,7%
– dates de canvis:	18.632 ll.	12 s.	9 d.	38,2%
– diverses dates:	2.056 ll.	19 s.	5 d.	4,2%
– messions per les vendes de censals:	1.335 ll.	15 s.	8 d.	2,7%
– paga satisfeta a P. Torrent:	1.500 ll.			3,1%
Total:	48.754 ll.	5 s.	10 d.	
Totals:	48.749 ll.	5 s.	10 d.	(dates)
	48.091 ll.	14 s.	2 d.	(rebudes)
Saldo:	657 ll.	11 s.	8 d.	

tret a la ciutat de Barcelona. Això es faria a canvi de rebre cada any una certa suma de diners que no es precisa a la font de referència, com tampoc no es precisa l'any en què es plantejà aquesta interessant proposta que, en essència, potser no era gaire diferent del pacte de 1396.⁶¹ En tot cas, no sembla que es pugui relacionar amb l'operació ja comentada més amunt (malgrat estar-hi involucrat de nou Pere Ballester); més aviat cal pensar que es tractaria d'una iniciativa sorgida en un altre moment (a les primeries del segle xv?), quan ja s'havia manifestat el desig per part de la facció governant, la partida mallorquina, d'abolir el Contracte de Barcelona.

De fet, no era la primera vegada que es formulaven propostes d'aquesta índole. Un precedent el trobem arran de la mort de Pere de Galliners el 1385, quan es donaren a conèixer algunes ofertes formulades per alguns, que s'oferien a bestreure dels seus propis diners a fi de pagar els censals de la universitat, anticipant un total de 10.000 florins pels quals havien de ser-hi assignades les impositcions suficients per a recuperar la dita bestreta. Un d'aquests oferents era el canvista Guillem Colom, ciutadà de Barcelona, considerat home prou ric per dur a terme l'operació.⁶² En tot cas, aquesta oferta fou passada per alt quan finalment es procedí al nomenament de Joan de Montrós.

Tornant a la proposta de Ballester-Manresa, el fet és que ambdós comptaven amb informació de primera mà sobre l'estat de les finances municipals. Així, en base a una cèdula que contenia les entrades i sortides de la universitat, sabien que aquesta havia de rebre al voltant de 60.000 lliures, procedents dels arrendataris de les impositcions i d'altres deutes del municipi, cosa que serviria com a orientació per saber quina quantitat podia ser exigida de cara a la realització del seu pla. Tot plegat, calia calibrar si la proposta formulada era factible o no

61. *AHRM, AH, reg. 4370, plec sense foliar.*

62. *AHRM, AH, reg. 4857, fol. 8r.*

des del punt de vista financer i sembla que la resposta donada era que sí, per tal com «era contengut [en les dites cèdules] que la universitat se podia quitar en cert temps dels càrrechs e censals que fahia». Una previsió així s'ha de qualificar de força optimista, com acostumaven a ser aquest tipus de propostes.

No en va, aquest fet té força punts de paral·lelisme amb alguns altres pactes establerts a Catalunya a finals del segle XIV o més tard, consistents a traspassar la solució del problema a mans de particulars –de vegades a mans d'alguns dels creditors–, per la qual cosa calia assignar una part dels ingressos municipals a l'objectiu esmentat. Podem indicar-ne alguns casos. El 1371 el municipi de Valls féu gestions amb alguns mercaders forans i altres de la mateixa vila per tal de fer una redempció global dels deutes, cosa que es pensava dur a terme per mitjà de l'assignació del producte de les imposicions; concretament, s'acordà lliurar 26.000 sous anuals a qui pogués tirar endavant la proposta en el mínim de temps possible; pel que sembla, l'operació no va reeixir o els resultats van estar molt per sota de l'expectativa que s'havia creat.⁶³ A Tàrrrega el 1378 es convingué amb un ciutadà barceloní –el ben conegut Arnau Ballester– de redimir fins a 27.430 sous de capital de censals i violaris, a més de comprometre's a pagar les pensions corresponents durant 15 o 16 anys. En el cas d'Agramunt, el 1391 es féu un pacte amb dos notaris i un mercader barcelonins, els quals es comprometien a efectuar el pagament de les pensions de censals del municipi, així com també la seva amortització durant 17 anys.⁶⁴ El mateix any tenia lloc a Fraga un conveni amb quatre ciutadans de Lleida amb igual propòsit, en aquest cas fixant un termini de 18 anys.⁶⁵ També a Tarragona es tenen notícies de diverses ofertes encaminades a aconseguir una redempció global del deute censal.⁶⁶ Afegim-hi encara el cas de Cervera –exposat per Pere Verdés en aquest mateix volum–, on el 1405 es concertà un pacte d'arrendament amb diversos ciutadans barcelonins a canvi de satisfer les pensions durant 14 anys i amortitzar una determinada quantitat anualment.⁶⁷ A l'hora d'establir un termini de 14, 15 o més anys es devia tenir en compte la mitjana dels tipus d'interès dels censals que es pagava a cada lloc (una pensió taxada al 6,66% triga 15 anys a cobrir el capital prestat; una de 6,25% en triga 16, etc.); però, evidentment, no es tractava d'operacions altruïstes, tenint en compte que havia d'existir un benefici a favor dels dits operadors financers –Verdés així ho mostra per al cas de Cervera–, a la vegada que els municipis havien de veure-hi una sèrie d'avantatges que compensessin el que s'hauria de pagar de més.

Sigui com sigui, es deixava la solució del problema en mans privades, bé de financers o de mercaders. Ben mirat, aquesta desinhibició dels regidors podia

63. J. MORELLÓ, «La crisi financera en una vila del Camp de Tarragona: Valls a principis del s. XV», dins M. SÁNCHEZ (ed.), *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña Medieval*, Barcelona, 1999, pàg. 229.

64. J. MORELLÓ, «Els impostos sobre la renda a Catalunya: redelmes, onzens i similars», *Anuario de Estudios Medievales*, 27/2 (1997), pàg. 948, amb les corresponents referències bibliogràfiques.

65. Vegeu A. BERENGUER, *Censal mort. Historia de la deuda pública del concejo de Fraga (siglos XIV-XVIII)*, Huesca, Diputación de Huesca/Ayuntamiento de Fraga, 1998, pàg. 43.

66. Com, per exemple, la postulada per Francesc Desplà de Barcelona el 1427-1428 (F. CORTIELLA, *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana: Tarragona*, Tarragona, 1984, pàg. 231).

67. Una operació d'aquestes característiques ja es documenta a la ciutat de València molt abans, el 1344, en unes circumstàncies especialment dificultoses per al municipi valencià (GARCÍA MARSILLA, *Vivir a crédito...*, pàg. 244).

ser contraproduent, ja que aquestes persones devien pensar més en el seu propi benefici que en el de l'ens públic que pretesament prometien salvar. El fet és que aquests pactes no semblen haver arribat mai a bon port, perquè les 'solucions' proposades, tot i servir per il·lusionar als dirigents municipals, eren poc realistes o realment difícils de portar a la pràctica. El cas de Mallorca no sembla gens discordant en aquest sentit. Un cop més, potser també caldria tenir en compte els problemes interns que feien ingovernable el municipi en aquella època, per la qual cosa podia semblar que era millor endossar el problema a persones situades al marge de la institució. El fracàs de totes aquestes temptatives serviria per mostrar que era millor actuar sense intermediaris; en definitiva, les polítiques de redreç financer havien de ser dirigides pels mateixos municipis, encara que calgués acceptar el tutelatge dels creditors.

És una llàstima, però, que no puguem saber, a partir de les informacions que tenim disponibles, si la proposta de Ballester-Manresa hauria acabat reeixint enmig de les tensions i lluites de bàndols que sacsejaven aleshores la vida política entre la partida mallorquina (que era la que propugnava la Pragmàtica d'Anglesola) i l'aragonesa. El fet és que, al voltant d'aquella proposta, s'havia obert un procés per part del governador, que portà a l'interrogatori de diverses persones.⁶⁸ Podria ser que l'afer s'hagués embolicat tant a nivell judicial que, per això mateix, ja no va poder prosperar. Però tampoc la situació d'aleshores devia ser la més idònia per seguir apostant per solucions d'aquella mena. De fet, si s'arribà al Contracte Sant era perquè cap dels intents anotats fins aquí (especialment pel que fa al Contracte de Barcelona) no obtingué els resultats esperats.

ELS CREDITORS CATALANS INCORPORATS ENTRE 1399-1402

A banda de tot això, l'interès de la font que utilitzem també radica en la possibilitat de tenir identificats tots els nous creditors catalans que foren captats durant el període quadriennal indicat.

En total, hi ha registrats 66 censalistes i dues institucions eclesiàstiques, o religiosos representants d'aquestes institucions. Tal com ja vam fer notar en l'estudi del capbreu d'Alfons el Magnànim, en aquest cas també es fan algunes distincions entre les persones considerades propietàries del censal i les que tan sols n'eren usufructuàries. Així s'indica en cinc ocasions, i és el cas, per exemple, de Maria, vídua de Pere Safont, considerada usufructuària de la pensió (50 lliures), mentre que la propietària era Eufrasina, com a hereva del dit Safont (per cert, aquesta Eufrasina era muller de Joan Fiveller). Aquestes situacions es donen en casos com l'apuntat (de mares vídues i fills hereus o filles) o en altres, com el de marits usufructuaris de censals que eren de la propietat de les seves consorts.

Al marge de la titularitat, un altre aspecte és el nombre de vegades que cada censalista surt registrat. Així, entre els beneficiaris de diversos censals s'inclou

68. No sols ciutadans mallorquins sinó també de la Part Forana, com Inca, Sineu, Muro... No hem pogut escatir ben bé quin era el mòbil del procés, tot i que semblaria tenir a veure amb la difusió, justament, de la sobre-dita informació financera fora del cercle de consellers del municipi. És una qüestió que, de tota manera, caldria investigar més a fons, constituint un aspecte més de l'embolicada i convulsa situació en què es trobava immersa aleshores l'illa. Per això ens remetem al treball de MORRO, «Govern municipal i fiscalitat...».

Gabriel Ballester (per 3 censals creats el 1401 per un capital de 1.524 lliures i 152 lliures de pensions) o Guillem Martina (també per 3 censals creats el 1401 per un capital de 1.328 lliures i 116 de pensions), a banda d'algunes altres persones perceptores de dues pensions. La majoria, però, només es vincula amb una sola renda, al marge, és clar, d'altres rendes que poguessin rebre d'anys anteriors.

Un altre punt a tenir en compte és l'origen geogràfic: la majoria dels censalistes registrats eren de Barcelona. Només hi ha sis persones amb altres procedències explicitades: Vic (1), Viladecans (1), Caldes de Montbui (1) i la parròquia de Sant Martí de Teià (2), a més de Francesc Marquet, senyor de Palou, únic exemple de senyoria rural que més tard (al capbreu d'Alfons el Magnànim) veiem ampliat a altres casos. Com es veu, llevat de la ciutat de Vic, es tracta de llocs situats dins el territori de més directa influència de Barcelona. Tot i que les emissions es feien a Barcelona, el caràcter cada vegada més massiu d'aquestes emissions propiciava la incorporació de gent d'altres localitats. Per al període que estem tractant ara, ja s'havia iniciat, doncs, la diàspora del mercat del censal més enllà de Barcelona, cosa que es fa més ostensible en el posterior capbreu d'Alfons el Magnànim.

La resta de rendistes (60) devien ser tots de la ciutat comtal, encara que no sempre es faci explícit. De les 80 pensions registrades, només 7 estarien adscrites a catalans d'altres procedències. Entre aquests, la renda més alta (50 lliures) correspon a Berenguer Poal de Sant Martí de Teià. En termes de capital manllevat, a la ciutat de Barcelona s'obtingueren al voltant de 2.996 lliures enfront de només 194 adscrites a persones d'altres procedències (94% versus 6%).

La majoria de barcelonins eren qualificats de ciutadans, tot i que, a diferència del que s'observa trenta o quaranta anys després, aquesta qualificació no es correspon amb una categoria restringida de notables de la ciutat, sinó que s'usa de forma general, sobre qualsevol que fos habitant de Barcelona, per la qual cosa igual s'aplica a un draper que a un mercader, a un jurista o a persones d'altres professions.

En la nòmina de nous censalistes trobem alguns dels llinatges més destacats de la Barcelona del moment, com els ja alludits Ballester, a més d'alguns Santcliment (família que ja figurava en les primeres emissions del 1356), alguns Fiveller, Gualbes, Bussot... També hi figura el nom de Bernat Metge com a prestador de 560 lliures.

Seguint un esquema similar a l'aplicat al capbreu d'Alfons el Magnànim, podem veure la importància dels diferents grups de censalistes a tenor del nombre de rendes adquirides i del seu import, entre altres detalls que interessa destacar.

En primer lloc, la participació de membres de la noblesa es redueix a dos individus (Joan de Montbui i Jaume Ombau), ambdós cavallers, cadascun en relació amb un sol censal (capital prestat: 1.400 lliures; suma de pensions: 112 lliures i mitja). Tot fa pensar que la participació de la petita noblesa només es va anar ampliant a mesura que aquesta categoria social va anar estrenyent vincles familiars amb la classe ciutadana, de manera que el seu nombre s'incrementà exponencialment d'acord amb la situació que ens mostra el capbreu posterior.

Pel que fa estrictament a categories professionals, cal observar la presència d'una dotzena de mercaders o de professions afins, com ara especiers. Pròpiament com a mercaders, tenim identificades vuit persones, comptant-hi les vídues d'homes amb aquesta professió (capital: 7.396 lliures; pensions: 606 lliures i escaig). Aquest col·lectiu esdevingué titular de 14 rendes. La pensió més alta (150 lliures) correspon a Bertran Nicolau, per un capital de 1.650 lliures.

A banda, figuren tres juristes i tres notaris –en destaquem Arnau Lledó, que redactà un bon nombre d'aquests contractes de venda de censals– i gent d'altres professions liberals, com ara un metge. Tots tenen adjudicats un sol censal, llevat d'Arnau Lledó, que en tenia dos. La pensió més alta (poc més de 68 lliures) correspon al notari Francesc Pujol (en conjunt: capital de 2.874 lliures i mitja; pensions de 242 lliures i mitja).

Hem comptabilitzat a banda el grup integrat per una sèrie de funcionaris reials: concretament, hi figura un secretari reial (Berenguer Sartre?), alguns escrivans (com Ramon Fiveller, escrivà de ració) i diversos domèstics de la casa reial; en total vuit persones. Això no deixa de ser fortuït, en la mesura que la recerca de possibles creditors s'iniciava en els cercles més propers a la persona del rei, l'entorn de la seva casa i administració. Hom podria pensar fins a quin punt, en el cas que ens ocupa, això no fou afavorit pels mateixos monarques com a fórmula de repartiment de 'prebendes' entre els seus més fidels servidors. Qui prestà més diners fou Ramon Fiveller (un total de 1.375 lliures) a través de dues pensions de 50 lliures i 75 lliures, respectivament. En conjunt, aquest grup prestà 4.673 lliures i mitja de capital, que es tradueix en 390 lliures i mitja de pensions.

Com en el capbreu posterior, la presència de gent d'ofici (menestrals) és minsa: el més destacat és el draper Guillem Martina, ja esmentat amb anterioritat com a possessor de tres censals. També s'esmenta un orfebre (*batedor de fulla d'or*). En total, comptabilitzen quantitats respectables (1.685 lliures i mitja de capital i 143 lliures i mitja de pensions), en tot cas superiors a la dels nobles.

Finalment, hem de referir-nos als eclesiàstics, entre els quals trobem algunes institucions religioses, com ara els convents del Carme i de la Mercè, a més d'alguns frares de l'orde de predicadors, diversos preveres beneficiats, bé a la Seu o a les parròquies de Santa Maria del Mar i de Santa Maria del Pi, i altres religiosos, com ara un clergue tonsurat. Pel que fa a les institucions, ens trobem amb la mateixa disjuntiva plantejada en el posterior capbreu d'Alfons el Magnànim: es tractava de censals venuts a títol privat o en nom de tota la comunitat? Aquesta qüestió queda explicitada en un cas, i es tracta d'una situació mixta: així, Bartomeu Vidal, prior del Carme, rebria en nom propi 150 sous de pensió, mentre que el convent –i el mateix prior en qualitat de representant– seria rebedor de 110 sous, a banda d'una altra porció de renda assignada a un prevere, cosa que fa que el total de pensió pugui a 20 lliures i mitja. En el cas del convent de la Mercè, rebedor de dues rendes, sembla que tot correspondria a la comunitat, representada pel seu prior. Aquest grup acapara 10 rendes (en conjunt: 4.250 lliures de capital i 338 lliures i escaig de pensions).

La presència, certament notable, d'eclesiàstics o d'ens religiosos ja en aquesta època, no descarta, evidentment, que altres censals fossin obtinguts per via

de donacions de mans laiques. Així doncs, sembla evident que també els sectors eclesiàstics eren interessats a participar de forma directa en el mercat de rendes, al marge de les que poguessin rebre a través de llegats o per altres vies indirectes.

En suma, de tot el llistat que hem confegit, el creditor més destacat és el mercader Bertran Nicolau (150 lliures de pensió), seguit d'Arnau Ballester (110 lliures) i el prevere Joan de Sant Hilari (100 lliures). Entre les 50-100 hi ha 23 pensions; però la majoria, una cinquantena, se situen per sota de les 50, totes les consignades a l'Església, llevat del susdit prevere. Les pensions més corrents són de 50 (en 10 casos) i 25 lliures (en 12 casos). Només hi ha dues pensions més baixes de 10 lliures.

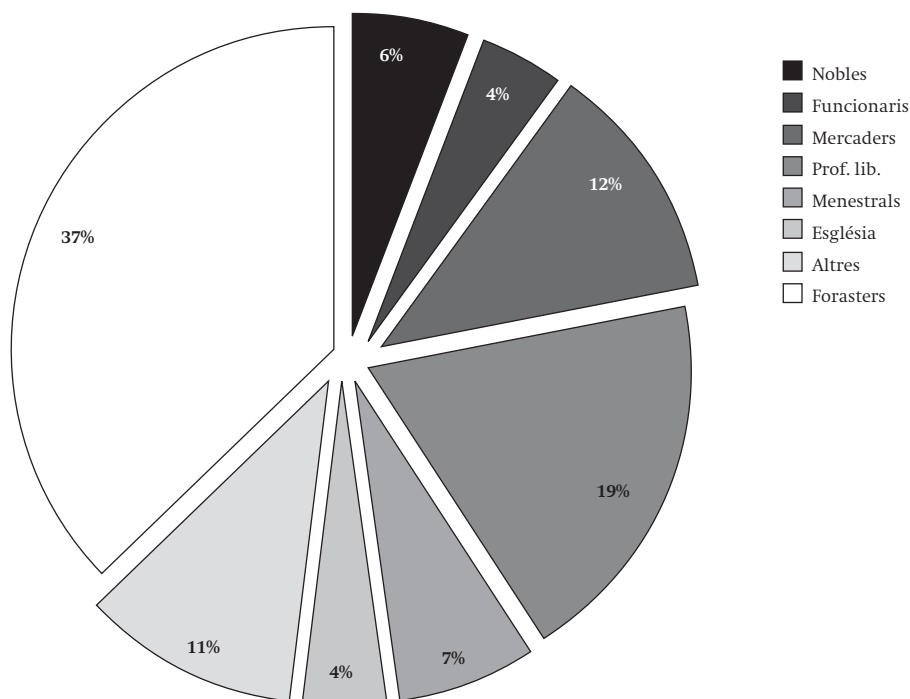
En la distribució percentual de capitals (vegeu *figura 7*), el grup dels mercaders avantatja (amb un 19%) tots els altres, si deixem de banda el grup constituït per barcelonins no identificats amb cap professió en concret. Dins aquest grup majoritari s'inclouen famílies ciutadanes força destacades, com és el cas dels Ballester: així, els diversos membres d'aquesta família prestaren al municipi mallorquí un total de 3.864 lliures (que suposen més d'una quarta part del total d'aquest grup), bo i superant les xifres obtingudes per altres grups. Per damunt encara del 10% trobem situats dos grups (funcionaris i eclesiàstics), seguit de les professions liberals (7%), dels forasters (6%), menestrals i nobles (4%), respectivament.⁶⁹

En tot cas, les informacions recollides d'aquesta font ens donen una imatge no pas fixa sinó un xic moguda, ja que hi ha una sèrie de censals (vuit) que foren traspassats a altres persones per diverses vies: en alguns casos, per reconeixença feta a una altra persona per motius que no sempre es fan explícits; en d'altres, per cessions de l'usdefruit durant un cert temps o per donació entre familiars –és el cas d'una transferència efectuada de pare a fill, entre Guillem Pere d'Usai i el seu fill Galceran–; o encara per obligacions concretes a compte de certs negocis, com és el cas de la renda que comprà Pere Vicens, la qual quedà obligada a un mercader de Lucca. El període comprès entre la data de creació del censal i la data del seu traspàs és variable en cada cas: alguns van ser traspassats al cap d'uns pocs dies i altres al cap de més d'un any. No sempre, però, es tracta de traspassos íntegres, sinó de vegades només d'una part de la renda.

Entre aquests censalistes reincorporats *a posteriori* (per traspàs o cessió) trobem un ciutadà de Girona (Joan Sarriera) i alguns dels creditors ja ressenyats, com Gabriel Ballester o el notari Arnau Lledó, el qual apareix com a destinatari de dos censals cedits per Nicolau de Gualbes, de manera que entre 1400-1401 hauria passat a rebre, no dues, sinó quatre pensions. Les operacions endegades per cada rendista en aquest terreny no sembla que fossin de la incumbència del municipi. Però, naturalment, calia deixar constància de tots aquests traspassos

69. Comparat amb els resultats obtinguts en el cas de València, per la mateixa època, hom constata, per exemple, que la importància de la classe mercantil i de l'Església és molt més destacada en el cas que ens ocupa; per contra, la participació nobiliària és molt més alta a València (GARCÍA MARSILLA, *Vivir a crédito...*, pàg. 273). Amb tot, cal no oblidar que estem analitzant un grup específic de creditors (una part només dels del municipi mallorquí), a banda del fet que els criteris de classificació aplicats en un cas i l'altre no són ben bé iguals.

Figura 7. Distribució percentual de capitals a partir de les emissions de 1399-1402

per saber en cada moment qui havia de ser el destinatari al qual corresponia pagar l'anualitat.

Totes aquestes informacions poden ser confrontades amb les que vam obtenir a propòsit del capbreu d'Alfons el Magnànim, malgrat la distància cronològica de trenta o més anys, un temps suficient per donar peu a molts canvis de titularitat, començant per l'inevitable relleu generacional. Doncs bé, podem establir alguns nexes entre els censalistes del període analitzat amb els que trobem registrats més endavant, tot i que s'hi observen moltes modificacions, no sols pel que respecta als titulars dels censals,⁷⁰ sinó sobretot en relació amb els imports de les pensions, que havien estat objecte de reduccions que fan més difícil trobar l'antecedent en cada cas. D'això en podem donar alguns exemples: Joan Boscà passà a cobrar 7 lliures i mitja enfront de les 15 estipulades en la creació del censal el 1401; semblantment, la muller d'Antoni Bussot, Isabel, passà a percebre'n 17 i mitja, en comptes de les 35 del moment de la creació del censal. El municipi havia passat a pagar, almenys en aquests dos casos, només la meitat de la pensió, donat que aquestes rebaixes implicaven una disminució del

70. A mitjan segle xv, alguns ja eren morts, com el cas del notari Arnau Lledó, en nom del qual trobem la seva vídua Constança, o com el mercader Domingo Sanxo, representat també per la seva muller Ferrarona, o encara el cavaller Joan de Muntbui, que potser també era mort, si és que no havia renunciat a la titularitat de la renda a favor del seu fill Joanet.

tipus d'interès del 8,33% al 4,16%. La modificació de la pensió cobrada pels Poal de Sant Martí de Teià segueix una progressió semblant: les 50 lliures inicials, adjudicades a Berenguer, van quedar rebaixades a només 27 lliures i escaig, i percebudes per Antoni, el seu successor.

Al marge dels nexes que es puguin trobar entre aquests censalistes i els posteriors, el fet és que les emissions realitzades al voltant del 1400 són tan sols una mostra de les diferents operacions de venda massiva de rendes que es devien fer en aquella època. Però tot plegat és un bon exponent de la forta dependència financera que s'havia establert entre el municipi de Mallorca i la capital catalana, dins la voràgine d'un procés d'endeutament creixent que, per aquelles dates, semblava no tenir aturador.

Conclusions

En síntesi, els diferents aspectes tractats aquí es corresponen amb una etapa caracteritzada per l'ascens imparable de l'endeutament censal: si el 1356, any de la primera emissió de deute públic a Barcelona, el municipi s'obligà per unes 385 lliures de pensions, a la dècada de 1380 aquestes pensions ja ultrapassaven les 7.000; i a finals del Trescents, en el moment de la signatura del Contracte de Barcelona, s'havia arribat a poc més d'11.600 lliures barceloneses, xifra que encara podria ser bastant més elevada (fins a 32.000) a tenor de les informacions recollides per certs autors. En correlació amb aquest increment espectacular de les pensions, també s'havien multiplicat els creditors, tant barcelonins com d'altres indrets del Principat. Qui més qui menys intentà incorporar-se a aquest suculent mercat de rendes, des dels mercaders i ciutadans fins als nobles i eclesiàstics, passant per juristes, notaris i funcionaris de l'administració reial. Hi havia massa persones interessades, doncs, a treure profit d'aquella situació, i des d'aquest punt de vista interessava que la gestió del deute públic mallorquí estigués a les mans de persones del Principat, que d'alguna manera també participaven o prenien part en aquest negoci.

Tampoc no podem passar per alt el paper de la monarquia. La Corona, no sols havia propiciat les primeres emissions realitzades a Barcelona el 1356, sinó que també intervingué concedint llicències al municipi (el 1385, el 1390) per fer noves emissions de censals i liquidar deutes anteriors. Així, els successius intents d'amortitzar van anar encaminats bàsicament a la reducció dels tipus d'interès dels censals contrets amb anterioritat, cosa que permetia abaratir els capitals, ni que fos a costa d'incrementar el nombre de les pensions. Aquesta política d'amortització no hauria estat, doncs, la més idònia, tot i que potser era l'única que podia fer-se en aquella època. A tot això caldria afegir-hi la mala gestió duta a terme per alguns síndics; el cas de Joan de Montrós, que començà a actuar a partir del 1385, sembla evident a tenor del procés que se li va obrir, però el fet també s'explicava per la negligència amb què havien actuat els jurats a l'hora d'establir un control sobre la seva gestió. Com hem vist, hom destinà part de les transferències a cobrir despeses que poc o res tenien a veure amb el

deute públic. En qualsevol cas, el municipi seguí confiant la gestió dels seus afers a la capital catalana a altres mercaders i/o financers catalans. Un dels personatges més involucrats en aquesta administració fou Pere Ballester, el qual veiem actuar com a síndic a cavall dels segles XIV-XV. Aquest Ballester i d'altres ciutadans barcelonins figuren com a signants del Contracte de Barcelona (1396), que semblà crear unes bones expectatives per solucionar el problema del deute, en la línia dels pactes establerts per la mateixa època en altres municipis. Ara bé, la pretensió –feta explícita a propòsit d'aquest mateix contracte– de redimir tot el deute censal, fins i tot fixant terminis concrets (com els 15 anys indicats en la nova proposta formulada per Ballester-Manresa), era ben bé una quimera impossible de realitzar quan, d'altra banda, es continuaven fent quantiosos pagaments a la Corona per altres menes de donatius o prestacions. Aquesta problemàtica, lluny de minvar de la manera com alguns havien promès, seguí marcant i condicionant el rumb de la política municipal al llarg de tot el segle XV i encara més modernament.

Apèndix. Llistat de censalistes (per ordre alfabètic)

Nom	Professió	Adscripció geogràfica	Capital	Tipus d'interès	Pensió	Data de pagament	Data de creació
Ballester, A., muller d' (Alamanda)		[ciudadà de Barcelona]	720 ll.	8,33%	60 ll.	23-XII	23-XII-1401
Ballester, Arnau	-	ciudadà de Barcelona	1320 ll.	8,33%	110 ll.	25-XII/ 24-VI	VI-1401
Ballester, Gabriel	-	ciudadà de Barcelona	660 ll.	(8,33%)	55 ll.	24-VI	VI-1401
íd.			900 ll.	8,33%	75 ll.	24-VI	VI-1401
íd.		íd.	264 ll.	8,33%	22 ll.	1-XI	31-X-1401
Bonjorn?, Benet (mestre)	metge	-	132 ll.	7,1%	9 ll. 7 s. 6 d.	20-VII	19-VII-1401
Bosc, Carles del, muller de (Violant)	-	[ciudadà de Barcelona]	no espec. ?		25 ll.	6-V	6-V-1401
Boscà, Joan		ciudadà de Barcelona	180 ll.	8,33%	15 ll.	14-XI	14-XI-1401
Burguès, Arnau	domèstic del rei	ciudadà de Barcelona	1012,5 ll.	7,4%	75 ll.	23-XI	22-XI-1399
Bussot, Antoni		ciudadà de Barcelona	600 ll.	8,33%	50 ll.	15-XII	XII-1401
Bussot, Antoni, muller d' (Isabel)	-	[ciudadà de Barcelona]	420 ll.	8,33%	35 ll.	12-XII	12-XII-1401
Bussot, Bernat, menor	-	ciudadà de Barcelona	810 ll.	8,33%	67,5 ll.	5-II	4-II-1401
Cardona, Esperandéu	jurista	ciudadà de Barcelona	600 ll.	8,33%	50 ll.	25-I	25-I-1402
Carme, convent del (frare Bartomeu Vidal, prior, i Joan Guaita, prev.)	religiosos	(Barcelona)	287 ll.	7,14%	20,5 ll. (partit entre ambdós religiosos)	-	12-VII-1401
Desbac, Hug (micer)	jurista	ciudadà de Barcelona	240 ll.	8,33%	20 ll.	26-XI	24-XI-1401
Desquer, Mateu (micer)	jurista	ciudadà de Barcelona	250 ll.	10%	25 ll.	16-VI	16-VI-1399
Despuig, Bernat <Ferrer, Bernat	mercader	ciudadà de Barcelona	[100 ll.]	8,33%	8 ll. 6 s. 8 d.	1-VII	6-VII-1401
Despuig, Pere	-	ciudadà de Barcelona	480 ll.	8,33%	40 ll.	1-VII	1-VII-1401
Destorrent, Guillem	-	-	240 ll.	8,33%	20 ll.	10-XI	22-X-1401
Duran, Bernat		parr. St. Martí de Teià	300 ll.	8,33%	25 ll.	19-IX	19-IX-1401
Dusai, G.P.		ciudadà de Barcelona	350 ll.	7,14%	25 ll.	26-VI	25-VI-1400
Feliu, Vicens	mercader	ciudadà de Barcelona	351 ll.	7,69%	27 ll.	10-I	9-I-1401
Ferrer, Arnau	orfebre	ciudadà de Barcelona	357,5 ll.	7,69%	27,5 ll.	14-VII	14-VII-1401
Ferrer, Bernat	mercader	ciudadà de Barcelona	600 ll.	8,33%	50 ll.	17-VI	16-VI-1399
Ferrer, Bernat, fill de P. <Despuig, Bernat	-	Vic	[400 ll.]		33 ll. 6 s. 8 d.	1-VII	6-VII-1401

Apèndix. Llistat de censalistes (per ordre alfabètic)

Nom	Professió	Adscripció geogràfica	Capital	Tipus d'interès	Pensió	Data de pagament	Data de creació
Fiveller, Ramon	escrivà de ració del rei	ciutadà de Barcelona	550 ll.	9,09%	50 ll.	1-IX	20-VIII-1399
íd.	íd.	íd.	825 ll.	9,09%	75 ll.	13-X	13-X-1401
Fonolleda, Francesc	escrivà del rei	ciutadà de Barcelona	330 ll.	8,33%	27,5 ll.	15-X	15-X-1401
íd.			330 ll.	8,33%	27,5 ll.	15-X	15-X-1401
Gomis, Joan (?), filla de (Elionor)	[mercader]	[ciutadà de Barcelona]	360 ll.	8,33%	30 ll.	19-XII	19-XII-1401
íd.			360 ll.	8,33%	30 ll.	19-XII	19-XII-1401
Gual, Bernat	-	Viladecans	275 ll.	8,33%	22 ll. 18 s. 4 d.	23-I	23-I-1402
Gualbes, Miquel de, muller de (Eulàlia)		[ciutadà de Barcelona]	420 ll.	8,33%	35 ll.	6-VII	6-VII-1401
Gualbes, Nicolau de	-	ciutadà de Barcelona	550 ll.	9,09%	50 ll.	14-VI	14-VI-1399
íd.	-	íd.	600 ll.	8,33%	50 ll.	20-VIII	20-VIII-1399
Lledó, Arnau	notari	ciutadà de Barcelona	337 ll. 10 s.	7,4%	25 ll.	1-VII	30-VI-1400
íd.	íd.	íd.	240 ll.	8,33%	20 ll.	25-XII	14-XII-1401
Llobet, Galceran	domèstic reial	ciutadà de Barcelona	300 ll.	8,33%	25 ll.	6-IX	6-IX-1401
Loral, Joan, muller de (Bartomeua)	[domèstic reial]	[ciutadà de Barcelona]	336 ll.	8,33%	28 ll.	28-XI	28-XI-1401
Luyes, Francesc, vídua de (Francesca) = usufructuària +fill Bartomeu =propietari		Caldes de Montbui	140 ll.	7,14%	10 ll.	-	15-XII-1399
Malla, Andreu de, vídua (Francesca) = usufructuària +fills/hereus Felip i Joan	-	[ciutadà de Barcelona]	700 ll.	8,33%	58 ll. 6 s. 8 d.	31-I	29-I-1401
Manresa, Pere	de l'ofici de Mestre Racional		300 ll.	8,33%	25 ll.	27-VIII	26-VIII-1401
Marquès, Andreu Gabriel (Francesc, pare =administrador)		ciutadà de Barcelona	780 ll.	8,33%	65 ll.	23-XII	23-XII-1401
Marquet, Francesc	sr. de Palou		455 ll.	7,69%	35 ll.	23-VIII	23-VIII-1401
Martina, Guillem	draper	ciutadà de Barcelona	360 ll.	8,33%	30 ll.	18-VII	18-VII-1401
íd.	íd.	íd.	264 ll.	8,33%	22 ll.	1-IX	19-IX-1401
íd.	íd.	íd.	704 ll.	9,09%	64 ll.	14-XII	14-XII-1401
Mercè, convent de la (prior G. Vives)	religiós (prior de la Mercè)	(Barcelona)	480 ll.	8,33%	40 ll.	24-I	24-I-1402
íd.	íd.	(Barcelona)	480 ll.	8,33%	40 ll.	24-I	24-I-1402
Metge, Bernat		[ciutadà de Barcelona]	560 ll.	7,14%	40 ll.	23-XI	22-XI-1400

Apèndix. Llistat de censalistes (per ordre alfabètic)

Nom	Professió	Adscripció geogràfica	Capital	Tipus d'interès	Pensió	Data de pagament	Data de creació
Mirambell, Bernat, vídua de (Francesca)	[mercader]	ciudadà de Barcelona	754 ll.	7,69%	58 ll.	14-XI	13-XI-1399
Montbui, Joan de	cavaller	-	350 ll.	7,14%	25 ll.	27-VI	27-VI-1401
Nicolau, Bertran	mercader	ciudadà de Barcelona	1650 ll.	9,09%	150 ll.	14-VI	14-VI-1399
Noguers, Jaume dez	mercader	ciudadà de Barcelona	360 ll.	8,33%	30 ll.	20-VIII	20-VIII-1399
Oller, Francesc	prev. beneficiat	Sta.M ^a del Pi	420 ll.	7,14%	30 ll.	27-VII	27-VII-1401
Ombau, Jaume (mossèn) àlias Pallerès	cavaller	-	1050 ll.	8,33%	87,5 ll.	20-VIII	20-VIII-1399
Orcet, Guillem	clergue tonsurat	Barcelona	140 ll.	7,14%	10 ll.	18-VIII	18-VIII-1401
Poal, Berenguer àlias Rosselló	-	parr. St. Martí de Teià	252 ll.	7,14%	18 ll.	2-VII	1-VII-1401
íd.		íd.	650 ll.	7,69%	50 ll.	11-IX	10-IX-1401
Predicadors (frases Joan Carbox i Berenguer Sunyer)	religiosos (orde de predicadors)		360 ll.	8,33%	30 ll. (partit)	13-XI	12-XI-1401
Pujol, Francesc	notari	ciudadà de Barcelona	750 ll.	9,09%	68 ll. 4 s.	16-VI	16-VI-1399
Pujol, Joan	prev. beneficiat	-	(175 ll.)	7,14%	12,5 ll.	-	-
Quintana, Bernat de	prev. beneficiat	(Sta.M ^a del Mar)	288 ll. 1 s.	7,14%	20 ll. 11 s. 6 d.	8-XI	6-XI-1399
Ribalta, Joan	mercader	ciudadà de Barcelona	300 ll.	8,33%	25 ll.	16-VII	16-VII-1401
Riusec, Francesc de	especier	ciudadà de Barcelona	396 ll.	8,33%	33 ll.	25-VI	25-VI-1401
Romeu (frare)	religiós	ciudadà de Barcelona	420 ll.	8,33%	35 ll.	1-II	25-I-1402
Rovira, vídua d'en (Margarida) = usufructuària +muller de Joan Ribalta i una altra dona = propietàries	[notari]	[ciudadà de Barcelona]	325 ll.	7,69%	25 ll.	29-VII	28-VII-1401
Safont, Pere, vídua (Maria) =usufructuària +hereva =Eufrasina, muller de Joan Fiveller	[mercader]	[ciudadà de Barcelona]	675 ll.	7,4%	50 ll.	10-XII	9-XII-1399
Santcliment, Berenguer, vídua de (Violant)		[ciudadà de Barcelona]	552,5 ll.	7,69%	42,5 ll.	6-VII	6-VII-1401
Santcliment, Ramon de, vídua de (Constança)		[ciudadà de Barcelona]	325 ll.	7,69%	25 ll.	21-XII	21-XII-1400
Sant Hilari, Joan de	prev. beneficiat	(Seu de) Barcelona	1200 ll.	8,33%	100 ll.	20-X	27-X-1399

Apèndix. Llistat de censalistes (per ordre alfabètic)

Nom	Professió	Adscripció geogràfica	Capital	Tipus d'interès	Pensió	Data de pagament	Data de creació
Sanxo, Domingo	mercader	ciudadà de Barcelona	300 ll.	8,33%	25 ll.	25-I	25-I-1402
Saplana, Bernat	escrivà del rei	ciudadà de Barcelona	330 ll.	8,33%	27,5 ll.	27-X	27-X-1401
Sarta, Berenguer	secretari reial	ciudadà de Barcelona	360 ll.	8,33%	30 ll.	11-VI	11-VI-1399
Satorre, Esteve, fills de (Esteve i Miquelet) / tudors: P. de Besanta i G. Serra	[especier]	[ciudadà de Barcelona]	280 ll.	7,14%	20 ll.	19-IX	19-IX-1401
Satria, Berenguer, àlies Marquet	-	-	403 ll.	7,69%	31 ll.	12-XII	11-XII-1400
Sunyer, Francesc = usufructuari +muller Constança =propietària	-	-	850 ll.	7,69%	65 ll. 7 s. 8 d.	1-VII	27-VI-1401
Torrent, Pere		ciudadà de Barcelona	600 ll.	8,33%	50 ll.	1-IX	10-IX-1401
Vendrell, Gaspar	mercader	ciudadà de Barcelona	910 ll.	7,69%	70 ll.	1-VIII	20-VIII
Vicens, Pere		ciudadà de Barcelona	700 ll.	7,14%	50 ll.	20-VII	14-VII-1400